

Magyar Posta, Budapest 1999.

Scherer, Joachim / Torsten Bratsch: Az Európai Unió távközlési joganyaga és távközlés-politikája
Baker&McKenzie, Frankfurt 1997.

Scherer, Joachim: Das Bronner-Urteil des EuGH und die Essential facilities-Doktrin im TK-Sektor
MMR 6/1999, 315-321.

Schuster, Fabian: Relevanz des GWB
Beck'scher TKG-Kommentar
C.H. Beck'Sche Verlagsbuchhandlung
München 2000, 85-86.

Schuster, Fabian: Relevanz des europäischen Rechts für das TKG
Beck'scher TKG-Kommentar
C.H. Beck'Sche Verlagsbuchhandlung
München 2000, 67-68.

Schuster, Fabian / Susanne Stürmer: Entgeltregulierung
Beck'scher TKG-Kommentar
C.H. Beck'Sche Verlagsbuchhandlung
München 2000, 368-369.

Vitaanyag
Hírközlési Döntőbizottság által a jelentős piaci erővel rendelkező szolgáltatók azonosítása során követett alapelvekről
Hírközlési Felügyelet
Budapest, 2002.

Soós Mihály

A bűnszervezeti tevékenységhez kapcsolódó gazdasági bűnözés egyes kérdései*

Bevezető

Közhely, hogy az utóbbi években a figyelem középpontjába került a szervezett bűnözés jelensége. Magyarországon a kilencvenes évektől kezdve vált mind jobban érzékelhetővé az egyes bűnözői csoportok jelenléte, s bizonyos, hogy az állampolgárok biztonságérzetére komoly csapást mértek az addig nem tapasztalt utcai robbantások, leszámolások. Érthető, hogy mindez élénken foglalkoztatja a közvéleményt, egyúttal tabutémából a bűnüldözők, kriminológusok, büntetőjogászok elemzéseinek, vitáinak közkedvelt tárgyává vált.

A bűnszervezetek tevékenységének kétségkívül létezik egy jóval kevésbé látványos, s a híradásokban összehasonlíthatatlanul ritkábban megjelenő, ám igen komoly fenyegetést magában hordozó vetülete. Talán nem véletlen, hogy az utóbbi időben a lassanként "hagyományos" slágertémaként emlegetett szervezett bűnözésen belül is egyre több figyelmet szentelnek a gazdasági jellegű bűnszervezeti tevékenységnek, amely mintegy kitörni látszik a bűnöző vállalkozások eddigi életében betöltött eszközselekmény szerepből. E folyamat egyben azt is jelenti, hogy maga az illegális profitszerzés is egyre gyakrabban jelenik meg gazdasági ténykedés-

* Jelen tanulmány a hasonló címet viselő szakdolgozat rövidített és kissé átdolgozott változata. Ehelyütt szeretnék köszönetet nyilvánítani Dr. Tamási Erzsébetnek, a PPKÉ-JÁK Kriminológia Tanszéke oktatójának a közel másfél éven át tanúsított, lankadatlan segítőkészségéért.

hez kapcsolódó cselekmények képében, akár az eddig is meglévő elkövetési magatartások megvalósulásával, akár a társadalmi-gazdasági szféra egyre cizelláltabbá válásából adódó újabb és újabb lehetőségek kihasználásával. A gazdasági bűnözés eme változásai ugyanakkor reflektorfénybe állították mind a feketegazdaság egyes kérdéseit, mind a legális – illegális szféra kettősségének közgazdasági, illetőleg gazdaság- és jogpolitikai vetületeit. Kétségtelen ugyanakkor, hogy mindezt nagyon is valós késztetések szülték, hiszen lassanként egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a fenti problémák már a gazdasági bűnözésnek és hatásainak csupán kiterjedtsége miatt sem söpörhetők a szőnyeg alá a továbbiakban.

A gazdasági bűnözés, mint az össz-bűnözés egy szegmense, és a szervezett bűnözés, mint bűnelkövetési módszer, stratégia kapcsolatának elemzése sok mögöttes problémára is felhívja a figyelmet. Ezek közül talán a legjelentősebb az a jelenség, mely magának a professzionális bűnelkövetésnek, illetőleg az illegális bűnöző vállalkozásnak egy általánosabb perspektívában való szemléletéből fakad. Nevezetesen a felismerés, hogy melyek, és főleg: milyen jellegűek a szervezett bűnözés motivációi, konkrét iránymutatást adhat a bűnüldözők kezébe –legalábbis elméletben. A kissé demitizált és pátozzal kevésbé övezett szervezett bűnözést a saját gazdasági lehetőségeinek környezetével szerves egységben szemlélve egészen más eredményre juthatunk a tekintetben, hogy mi az a pont, ahol az egész folyamat lényege leginkább megfogható.

E szemlélet gyakorlatban is levont konzekvenciáira manapság már számos példát találhatunk a nyugati jogalkotásban. A büntetőjog szerepét egyre többen látnák szívesen az ultima ratio jelleggel szoros összefüggésben azon eszközök rangsorában az utolsó helyek egyikén, melyek a szervezett bűnözés elleni küzdelemben egyáltalán szóba jöhetnek. Sokkal inkább a megelőzésre helyeződött át a hangsúly; ezt persze elősegítette a szervezett bűnözés finansziális folyamatainak elméleti feltérképezése, s egyáltalán annak

felismerése, hogy a legfőbb ösztönző erő elvonásával: a pénzáramlás blokkolásával, s a legális szféra nehezebben hozzáférhetővé tételével hatékonyabb ellencsapás mérhető. Mindennek eszközei pedig nem az újabb és újabb büntetési tétel-emelésekben öltének testet, sokkal inkább igazgatási jellegű rendelkezésekben, melyek a pénzügyi szférában a legális-illegális határait élesebb kontrasztban mutatják meg. Leszögezhető azonban, hogy egyáltalán nem a büntetőjog mellőzése lesz mindennek a hozadéka, hiszen a végső jogi válasz megadása egy-egy felderített törvényszegő magatartás esetében továbbra is e jogág feladata marad.

A szervezethez vizsgálata a gazdasággal kapcsolatos bűnözés területén tágabb összefüggésibe helyezve a társas elkövetés más formáival történő összevetést sem mellőzheti. Tehát ahhoz, hogy a gazdasági bűnözés szervezethez terjedelmére és minőségére nézve megállapításokat tehessünk, kikerülhetetlen kriminológiai szempontból a társas elkövetés jelenségének, mint egészen a vizsgálata. Főként azért, mert a szigorúan a büntetőjog alapján történő besorolásokhoz képest a kriminológia kategóriái eleve sokkal rugalmasabbak, ami persze nem jelenti automatikusan a kutatásokból fakadó megállapítások, a bűnözés ismérveit leírni kívánó "diagnózisok" eleve elrendelt pontatlanságát a jogalkalmazói oldalhoz képest.¹ Másfelől olyan jelenségekből is lehetséges következtetések levonása, melyek a jogalkalmazás számára előírt tényállás-megállapítási és minősítési kötelezettségnek megfeleléshez használandó szempontok körén kívül esnek.

Az a tény, hogy a hazai gazdasági bűnözésben az általános tendenciáknak megfelelően fellelhetőek a szervezethez egyes ele-

¹ Éppen a kriminológiai kutatások azok, melyekre, mint a megismerés fő forrásaira támaszkodik a jogalkotás, és esetenként a jogalkalmazás is. Egy-egy újabb jelenség kriminalizációja gyakorta kezdődik a kriminológiai vizsgálatok segítségével végrehajtott „feltérképezéssel.” Eklatáns példa minderre éppen a bünszervezeti fogalom meghatározás rövidke pályafutása és annak előzményei a 90-es években Magyarországon

mei, a szakemberek körében vitán felül áll. Ennek tudatosulása azonban jórészt a bűnöző szervezetek egyéb tevékenységei felfedésének kapcsán zajlott, s nem a gazdasági bűnözés paramétereinek vizsgálata alapján. A gazdasághoz kapcsolódó bűncselekmények akár kriminálstatisztikai, akár esettanulmányokon keresztül megvalósuló elemzése azonban számos, ezt alátámasztó következtetés levonására adhat alkalmat, s véleményem szerint érdekes eredményre vezethet e körben – mint erre az imént is utaltam – a bűnszervezetiségnek a társas elkövetés más alakzataival párhuzamos boncolgatása is.

Az alábbiakban – egy terjedelmesebb elemzés csomópontjait kiemelve – a szervezett elkövetés és a gazdasági bűnözés összefonódását háromféle szempontból közelítem meg. Elsőként elméleti síkon szükséges keretet adni a két jelenség kapcsolódásának: a szervezettségben rejlő gondolkodásbeli alapállás és az általa hordozott társadalomra veszélyesség-többlet mibenléte vár tisztázásra, a gazdasági jellegű bűnözés által előidézett fogalmi eltérésekre is kitérve. A másik sarkalatos kérdés a gazdasági bűncselekményeknek a bűnszervezetben elfoglalt lehetséges helyére, és ennek változásaira vonatkozik, végül szükségesnek látszik kitérni a magyarországi helyzet általános vonásaira is.

A bűnözői professzionalizmus, mint a szervezett elkövetés stratégiája

A vonatkozó szakirodalmi munkákat tanulmányozva egyértelműen kibontakozik az a tétel, melynek lényege, hogy a bűnözés szervezettségében rejlő legnagyobb fenyegetést az adott bűncselekmény társadalomra veszélyességének exponenciális megnövekedése adja. E megfogalmazás azonban tovább bontható. Így két altétel adható meg a továbbiakban: egyfelől a bűnszervezet tevékenysége sokkal hatékonyabban képes kiszolgálni egyes célokat, melyekre a bűnözés mint általános magatartásforma is irányulhat. Másfelől viszont bármely kriminális tevékenység vonatkozásában az egyedi bűncselekmény szintjén a „normál” elkövetéshez képest összehasonlíthatatlanul megnöveli a jogtárgy sérelmének esélyeit. Másképpen fogalmazva: az első esetben tulajdonképp arról van szó, hogy a kriminalitás mint egész motivációs tényezői ugyan rendkívül szerteágazó képet mutatnak, azonban ezek közt akad olyan, mely a szervezett bűnözői tevékenységben foglalt jellegzetességek miatt sokkal inkább testközelivé, közvetlenné válik, ezáltal ösztönző ereje is jócskán megnövekszik. Gondolhatunk itt akár az anyagi haszonszerzés kategóriájára is, amely igen fontos helyet foglal el a bűncselekmények elkövetésének oksági tényezői közt. A bűnszervezet viszont mindezt az alkalmi haszon megszerzésétől – ha tetszik, katalizátorszerűen – az egzisztenciális háttér életvitelszerű kiépítése irányába mozdítja, miközben a bűncselekmény elkövetésére indító okozati háttér nem az egyedi törvényszegéshez tapadóan jelenik meg, hanem egy sokkal általánosabb szinten, az „ebből élni” szintjén.

A másik altétel, mely a társadalomra veszélyesség fogalmán belül elkülönítendő, nem más, mint hogy a jogi tárgy sérelmének bekövetkezése (tehát magának a bűncselekménynek az elkövetése)

tetszőleges számú esetet tekintve és ugyanolyan körülményeket alapul véve sokkal inkább valószínű a szervezett elkövetés esetében. Ez nyilvánvalóan a fentebb kifejtettekkel összefüggésben egyfajta sajátos gondolkodásbeli alapállásból, ha tetszik, stratégiából eredeztethető. Ezen alapállás nevezhető bűnözői professzionalizmusnak is, lényege, hogy a motívumok harca mint klasszikus pszichikai folyamat egyre inkább egyfajta költség-haszonelemzéssé torzul, méghozzá olyanformán, hogy a mérlegelés körébe a hagyományosan meghatározó tényezők, mint az erkölcs, vallás, közösségi kontroll, stb. jobbára már be sem kerülnek, ellenben az anyagi javak, a „kerülőutas”, az átlagosnál sokkal kedvezőbb feltételrendszerű egzisztenciateremtés lehetősége egyre inkább dominál. Ráadásul a bűnszervezet olyan sajátos szubkultúrát teremt, amelyen belül a normakövetés teljesen más értelmet nyer, mint a többségi társadalomban létező variáció esetében. Ez a felfogás adottnak veszi az illegális eszközökkel történő profitszerzést, s a csoportkohézió révén csak erősíti a fent megjelölt impulzusokat.

Belátható tehát, hogy a társadalomra veszélyesség-többlet egyfajta sajátos gondolkodási mechanizmus terméke, mely tulajdonképp alapsémáit tekintve nem tér el olyan nagymértékben a „normálistól”: a célkiválasztást befolyásoló tényezők gyakorlatilag megegyeznek, csupán a kiválasztott célok eléréséhez szükséges eszközök meghatározásában mutatkozik jelentős különbség.² E többletveszélyt hivatott ellensúlyozni a nagyobb joghátrány, fenyegettség kilátásba helyezésével a bűnszervezet fogalmának büntetőjogbeli megjelenítése. Kérdésként merülhet fel véleményem sze-

² Tulajdonképp ebből a megfontolásból táplálkozik a bűnszervezet illegális vállalkozásként történő jellemzése is. Gyakorlatilag itt sincs másról szó, mint hogy a normál, törvényes üzletmenet szabályai szerint alakul a bűnöző csoportosulás tevékenysége is. Ugyanúgy érdekelt a hatékony működésben, a költségcsökkentésben, ezzel párhuzamosan pedig a nyereség növelésében, továbbá az ezen alapelvekből levezethető egyedibb szinten megjelenő szabályok problémamentes érvényesítésében, mint egy legális vállalkozás.

rint már az is, hogy egyazon dimenzió részét képezi-e egyáltalán a hatás és a szándékolt ellenhatás, azaz: valós visszatartó erő-e egyáltalán a minősített büntetés, ha a fentiekből következően nem is biztos, hogy mérlegelés tárgyát képezi a hátrány maga. Ezen a dilemmán túllépve, s a dolgozat központi kérdéseire inkább közelítve azonban felvetődik a kérdés, vajon elégséges-e a bűnszervezet-fogalom azoknak a bűnelkövetői szituációknak a teljes lefedésére, melyek a feljebb kifejtett attribútumokkal rendelkeznek. Itt visszautalnék a bevezető fejezetben vázolt gondolatsorra, melyből véleményem szerint levonható egy olyan következtetés is, hogy a bűnszervezet abban a fogalmi értelemben, ahogyan példának okáért a Btk-ban megjelenik, nem feltétlenül szolgál abszolút mércéjűül a bűnözői professzionalizmus minden megnyilvánulásának. Különösen akkor nem, ha éppen az egyes bűncselekmény-típusok sajátosságai teremtenek olyan helyzetet, amelyben lehetőség nyílik a „profi” szemlélet eltérő jellegű felbukkanásaira. Továbbra is az általános szintjén maradvá úgy gondolom, éppen ez az egyik legmarkánsabb oka annak, hogy a jogalkotók és a jogalkalmazók megoldhatatlan feladattal szembesülnek a szervezett elkövetési alakzatok kriminalizációja során: a megannyi azonos fajsúlyúnak tekinthető fogalmi jellemző köréből valóban igen nehéz kiválasztani azt a néhányat, amelynél fogva még a gyakorlat számára is alkalmazható lesz a törvényi fogalom, ugyanakkor nem is torzul lényegileg magához a jelenséghez képest.³

³ A külföldi szakirodalomban egyre-másra jelennek meg olyan vélemények, melyeket éppen az a felismerés jellemez, miszerint módszertani hiba a jogtechnikai útvesztőkben keresni a hatékony megoldást a szervezett bűnözés kordában tartására. Lényegében az új utat egy ahhoz hasonló gondolatsor jelöli ki, mely az imént elsőként feltett kérdésre próbál választ adni. E megközelítés azt célozza, hogy a legfőbb motivációt jelentő tényezőket kell elsősorban kiiktatni, gyengíteni. Konkrétan: ilyen elven alapul magának az illegális profitnak valamilyen módon felhasználhatatlanná tétele is. Az elméleti kezdeményezés a gyakorlatban is kezd egyre inkább elterjedni, az utóbbi évek pénzmosással kapcsolatos jogszabályai akár világviszonylatban, akár bizonyos fokig hazai berkeken belül is minden

Ami a konkrétumokat illeti, talán érdemes megvizsgálni, hogy a szervezett elkövetés kategóriája milyen követelményeknek való megfelelést jelenthet a gazdasági bűncselekmények körében. Az alapvető probléma a következő: vajon csakis azokat a gazdasági törvényszegéseket sorolhatjuk a szervezett bűnözés körébe tartozónak, amelyekre a bűnszervezetre vonatkozó törvényi definíciót maradéktalanul alkalmazni tudjuk? Ahhoz, hogy a kérdés megválaszolható legyen, el kell döntenünk, vajon melyek azok a társadalomra, gazdaságra, stb. nézve kockázatot jelentő elemek, melyek szükségessé teszik magának a szervezettségnek jogilag relevánssá tételeit? Mit akarunk büntetni? Véleményem szerint ez az a pont, ahol belátható a fenti néhány bekezdésben foglaltak végiggondolásának haszna: nem biztos, hogy azt a bizonyos elemet a szervezett bűnözés megannyi manifeszt, tehát a külvilág számára, a bűnüldöző szervek számára is megjelenő, jól beazonosítható hatása, módszere, jellemzője közt kell keresnünk. Ezek ugyanis, úgy gondolom, másodlagosak abban az értelemben, hogy létezik magasabb szintű kiváltó okuk, s ez éppenséggel közös is (bűnözői professzionalizmus?). Másrészt adott esetben olyan fokú rugalmassággal változhatnak, hogy egy statikus bűnszervezet-fogalom, melynek legfőbb erénye, hogy minél több, a tapasztalatok alapján a szervezett bűnözés attribútumaként elkönyvelt sajátosságot próbál összesűriteni, rendkívül kis hatásfokkal lesz alkalmazható.

Összegezve, véleményem szerint a kriminológiai értelemben vett gazdasági bűncselekmények (illetőleg bizonyos részük) olyan sajátos jellemzőkkel bírnak, melyek mind az elkövetői kört, mind az elkövetés módozatait tekintve, melyek az általános

bizonynal részben e megfontolás köpenye alól bújtak ki. Elméleti kifejtésére lsd. pl. Margaret Bear: Structures, Strategies and Tactics of Transnational Criminal Organizations: Critical Issues for Law Enforcement. The Nathanson Centre for the Study of Organized Crime and Corruption. Transnational Crime Conference, Canberra, 2000. március 9-10. <http://www.aic.gov.au>

dogmatikai fogalmak eltérő használatának szükségességét generálják ezen bűncselekménytípusok kapcsán. Másképpen megközelítve a dolog lényegét: e kriminális területen nem feltétlenül csak a dogmatikailag tiszta bűnszervezet-fogalom képes kizárólagosan lefedni azt a szemléletet, bűnözői stratégiát, melynek ellensúlyozására magát a fogalmat megalkották. Ugyanannak a kriminális profi szemléletnek e körben teljesen eltérő külvilágbeli megnyilvánulásai lehetségesek, azonos háttér mellett. Ehelyütt csupán az egy-két bűncselekményt megvalósító, ám a várható haszon nagysága által kínált lehetőségek miatt akár karrierbűnözőkként is meghatározható fehérgalléros büntetésekre utalnék, akik esetében a bűnszervezet megállapítása több mint kétséges lehet – büntetőjogi alapon.

A gazdasági bűnözés szervezettségének elméleti kérdései

„A hazai bűnüldözés egyik új keletű tapasztalata a klasszikus szervezett bűnözés és a gazdasági bűnözés, pontosabban ezek elkövetői körének sajátos kapcsolatrendszer. E kapcsolatrendszer ismereteink szerint többszatomás és jól belátható bűnözői érdekekből táplálkozik.”

A fenti idézet is azt a jelenséget hivatott megerősíteni, hogy a gazdaság történéseihez kapcsolódó kriminalitás, valamint a szervezett elkövetés, mint bűnelkövetési mód „egymásra találása” nem pusztán elméleti spekuláció, hanem nagyon is „jól belátható bűnözői érdekekből táplálkozó”, a jogalkalmazók, bűnüldözők által is konstatált tapasztalati tény. Kétségtelen, hogy a gazdasági bűncselekmények összessége kapcsán csak viszonylag szűk keretek között eshet szó a magas fokú szervezettségről, ennek megfelelően a társas elkövetés legmagasabb szintjéről, a bűnszervezetről. Az egész témakör szempontjából azonban talán a legtöbb haszonnal e szint

⁴ Kacziba Antal: A gazdaság, a feketegazdaság, a gazdasági szervezett bűnözés és a korrupció. Kriminológiai Tanulmányok, különszám, Bp., 1996., 12. o.

elemzése járhat, nem pusztán a társadalomra veszélyesség igen magas foka miatt, hanem azért is, mivel a két jelenség kapcsolódását ösztönző, elősegítő tényezők beható vizsgálata sok tanulsággal szolgálhat magának a bűnöző vállalkozásnak működésére nézve. Másfelől közelítve a kérdéshez, az sem teljesen egyértelmű, hogy a gazdasági bűnözés társadalomra veszélyessége fokozódásának lépéscsúfokait a szervezettség hagyományos hierarchia szerinti növekedése jelöli ki. Ezt az esetet feltételezve ugyanis azt kellene állítanunk, hogy a gazdasági bűnözés körébe tartozó bűncselekmények esetén – szemléltetésképpen a magyar büntetőjog fogalomtárából kiindulva – a bűnszövetség és a bűnszervezet között legalább olyan volumenű különbség van, mint az alapeset és a bűnszövetség között.

Elsődlegesen a következő probléma merül fel: szükségserű-e az, hogy a szervezett és a gazdasági bűnözés egymásra találjon? A kérdés talán inkább úgy pontosítható, hogy melyek azok az ösztönző erők, érdekek, melyek elvezetnek az adott bűncselekmény-típus, valamint elkövetési forma találkozásához, ezek mennyire erősek, s mi lehet a „frigy” következménye.

A motivációk kérdéskörére választ keresve mindkét oldalon vizsgálódnunk kell.

A súlyosabb gazdasági deliktumok általában igen bonyolultak, végrehajtásuk komplikált, arról nem is szólva, hogy sok esetben magas fokú képzettség, jelentős intellektuális tőke is szükséges a kivitelezésükhöz. Ez a tény az elkövetői oldalt eleve igen nagymértékben leszűkíti. Valamilyen fokú szervezettség tehát az esetek döntő többségében követelmény,⁵ azonban korántsem biz-

⁵ Erre más megközelítésben ugyan, valamint a szervezett bűnözés fogalmát igen tágan értelmezve, de található konkrét utalás a hazai jogirodalmon belül is: „Nem látszik alaptalannak az a vélemény, hogy minden gazdasági bűncselekmény bizonyos szükség-szerű szervezettséget mutat, így pusztán ezen az alapon része lehet a szervezett bűnözésnek.” Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. KJK, Bp., 2000., 13. lábjegyzetpont, 19. o.

tos, hogy a jogi értelemben vett bűnszervezet szintjéig elmenően. A kialakult bűnözői vállalkozások a maguk szilárd struktúrájával és működési szisztémájával azonban kétségtelenül ideális talajt képezhetnek az elkövetésnek. A megvalósításhoz szükséges anyagi és szellemi javak a professzionális szemlélettel működő bűnszervezeten belül, illetve kriminális környezetükben könnyen fellelhetők. A befektetett bűnözői tőke viszont igen nagy valószínűséggel megtérül, hiszen a gazdasági visszaélések jelentős része többnyire jelentős haszonnal kecsegtet, ugyanakkor a konspiratív struktúráknak az elkövetés szolgálatába állításával hatványozottan kisebb az esély a lebukásra. Arról a verzióról nem is szólva, miszerint a tag lebukása, megfelelő garanciák mellett, a megszerezhető extraprofitall ellentételeződik.

A gazdasági visszaélések oldaláról szemlélve tehát a dolgot, elmondható, hogy számos gazdasági bűncselekmény esetében a magasabb fokú szervezettség az alapesethez képest rendkívül nagymértékben képes javítani a jövedelmezőségen.

Ez egyfelől azt kell hogy jelentse, hogy gazdasági bűncselekmények profitszerző céllal is elkövethetők, még hozzá viszonylagosan nagy hatékonysággal, másrészt azonban kijelenthető, hogy a konkrét bűncselekmény társadalomra veszélyessége exponenciálisan növekszik a szervezettség fokozódásával párhuzamosan. Valójában nem is csupán arról az egyszerűnek mondható analógiáról van szó, mely szerint más bűncselekménytípusokkal összehasonlítva az egyéni elkövetéshez képest a szervezettség azokat az általános többletveszélyeket hordozza magában, mint amelyekről a társadalomra veszélyesség fogalmának elemzése kapcsán szó eshet. A lényeg – véleményem szerint – az, hogy a gazdasági bűnözés jó néhány típusbűncselekménye szervezettséghez kapcsolódóan követhető el igazán. Némileg kifejtve a kérdést azt mondhatjuk,

hogy akár a Btk. tényállásait, akár az ET ajánlását⁶ vesszük alapul, látható egyes tényállások esetében, hogy megvalósításuk természet-szerűleg kevésbé egyedi elkövetés, sokkal inkább társas irányok felé mozdul, még ha a jogalkotó szándéka szerint nem is alaptényállási elem ez a momentum.

A másik oldalon azonban nyilvánvalóan sokkal közvetlenebb kényszerítő erő játszik szerepet, mint ami az imént vázoltakban kimutatható volt. A bünszervezetek életében alapvető fontosságú ugyanis, hogy a gépezetet életben tartó és mozgató nyereség realizálhatóvá váljon, ez pedig csakis bizonyos gazdasági bűncselekmények elkövetésével lehetséges.⁷ A pénzmosás technikáinak tág, illetve magának a bűncselekménynek ennél szűkebb, diszpozíciószerű fogalma egyesíti magában azokat az elkövetési módokat, melyek alkalmasak a jövedelem eredetét elhomályosítani, s így a későbbiek során a már vélelmezetten tiszta forrásból származó javak élvezetét segítik elő.⁸ Következésképpen a szervezett keretek közt elkövetett gazdasági bűncselekmény hagyományosan és elsődlegesen eszköz jellegű tevékenység, s mint ilyen, szükségszerű velejárója a nemzetközi bűnöző szervezeteknek (tulajdonképp minden bűnöző szervezetnek). Funkciói azonban összetett célrendszert hordoznak, hisz pl. stratégiai jelentőséggel is bír a pénz tisztára mosása: hídfőállásokat lehet kiépíteni a törvényesség keretei között, s teljesen legálisnak tűnő intézményeket lehet létrehozni a további piszkos pénzáram törvényesítéséhez. Megemlíthető még eb-

⁶Amely jogharmonizációs céllal a gazdasághoz kapcsolódó kriminalizálandó magatartásformákat sorolja fel. Recommendation No. 81. on Economic Crime

⁷ Katona Géza: Szervezett bűnözés Magyarországon. BM Kiadó, Bp. 2000. 80-81. o.

⁸ Éppen e mechanizmus blokkolása érhető tetten abban az egyes nyugat-európai országokban bevezetett szabályozásban, miszerint bizonyos feltételek megléte esetén a vagyon tiszta mivoltát kell igazolni, s nem a hatóságokat terheli e körben az illegális eredetre vonatkozóan a bizonyítási teher. E példa kapcsán is látható, hogy a klasszikus jogállami büntetőjog olyan mélyen gyökerező elvei is áldozatul eshetnek a hatékonyság követelményének, mint az ártatlanság vélelme.

ben az összefüggésben a bűnözői hierarchia csúcsán álló személyek „legalizálása”, szalonképpessé tétele is, sokszor talán inkább pszichikai, mintsem üzleti racionalitásból táplálkozó motivációként: ez nem más, mint a társadalmi hierarchia vagyoni helyzetnek megfelelő szintjére feljutás, pontosabban az arra való törekvés.

Az imént felvázolt képet tovább árnyalhatja, hogy egyes kriminológiai tárgyú munkák a szervezett bűnözés kategóriája mellett szólnak a szervezeti bűnözésről is, mint sajátos bűncselekmény-csoportról.⁹ E meglehetősen komplex fogalom részletes ismertetése ugyan rendkívül sok haszonnal kecsegtetne témánk szempontjából, ám ehelyütt inkább a lényegre szorítkozva mindenképp megjegyzendő, hogy a csoportképzés alapja jelen esetben a bűncselekmény elkövetésének valamilyen szervezethez tapadása. Talán már az is jelzésértékű, hogy a szervezet fogalma alatt egyaránt megtalálhatóak annak legális és illegális változatai is, így tehát egy konvencionálisnak semmiképpen sem mondható megközelítés eredményeképp „egyetlen kalapba” kerülhetnek multinacionális társaságok és bünszervezetek. A kör továbbbszűkítését jelentheti az a kijelentés, miszerint „*a fehérgalléros, a társasági, és a szervezett bűnözés egyaránt gazdasági társaságokhoz kapcsolódik.*”¹⁰ E nézőpontból szemlélve a problémát, a szervezett gazdasági bűnözésnek egy tágabb koncepcióját körvonalazhatjuk, mint amely a jelenlegi kriminológiai gondolkodásban jelen van. E felfogás a bünszervezetek által elkövetett gazdasági visszaéléseken kívül a fogalom alá tartozónak ismeri el a legális szervezetek által elkövetett hasonló cselekménye-

⁹ Freda Adler-Gerhard O.W. Mueller-William S. Laufer: Kriminológia. Osiris, Bp., 2000., 417. és köv. o.

¹⁰ Dwight Smith: White-Collar Crime, Organized Crime, and the Business Establishment: Resolving a Crisis in Criminological Theory. In: Peter Whickman-Timothy Dailey: White-Collar and Economic Crime, Lexington Books, Lex., Mas., 1982. Hivatkozik rá Adler-Mueller-Laufer, i. m. 418.o.

ket is,¹¹ valamint rámutat a fehérgalléros bűnözés gazdasági kriminalitásban betöltött jelentős szerepére.

Az eddigiekben bemutatott szervezetek esetében a gazdasághoz kapcsolódó bűnözés jórészt, mint a profit realizálásához nélkülözhetetlen eszközcselekmény szerepel. Szó kell essék azonban a szervezett gazdasági bűnözés egy másféle interpretációjáról is, ez pedig nem más, mint az új, főként intellektuális bűnelkövetéssel párosuló forma. Ebben az esetben már sokszor nem lehet élesen szétválasztani az alaptevékenységet (célbűncselekményt) és az ebből származó jövedelem tisztára mosását, inkább jellemző az, hogy már a profitszerzés is gazdasági bűncselekmények útján valósul meg. A jövedelmezőség a bűnözésnek ebben a szektorában rendkívüli mértékű, nem beszélve a kockázat elenyésző nagyságáról.¹² Így tehát összességében a kockázat-haszon egyensúlya felbomlik, a képlet torz arányokat fog tükrözni.¹³ Mindez a fentebb már említett mechanizmusok közreműködése esetén, tehát a szer-

¹¹ Véleményem szerint ez lehet a koncepció gyenge pontja, hiszen egy szervezet alapvetően legális volta nem alapozhatja meg a szervezett bűnözői minősítést akkor sem, ha nem formális, hanem tartalmi mérlegelés tárgyát képezi a minősítés. Azaz: ha nem is azt vesszük alapul, hogy a jogszabályok szerint legális, avagy illegális-e az adott szervezet (hiszen ez esetenként félrevezető is lehet, gondoljunk csak a bűnszervezetek legális fedővállalkozásaira), hanem az általa rendszeresen elkövetett cselekmények tartalmi minősége alapján ítélkezünk, nos, ebben az esetben egy alapvetően törvényes gazdasági érdekek becsatornázását szolgáló szervezetet egyes, a normálistól eltérő cselekményei alapján nem minősíthetünk bűnöző szervezetnek.

¹² Garam Judit: Nemzetközi összefogás a szervezett és a gazdasági bűnözés elleni harcban. Ügyészek Lapja 1997/4. 76.o.

¹³ „A gazdasági bűnözéssel kapcsolatosan erős az a nézet, miszerint a költség-haszon képlet manapság kibillent egyensúlyi helyzetéből. A gazdasági bűnözésben való részvételből fakadó potenciális előnyök messze meghaladják a felmerülő kockázatot. Mindez egy olyan szituációt eredményezett az USA-ban és Kanadában, ahol is sokak szemében a gazdasági bűncselekmények elkövetése racionális cselekvési mintává vált.” The Organized Crime Impact Study – Highlights. Prepared by Samuel D. Porteous. Public Works and Governmental Services of Canada, 1998. <http://www.sgc.gc.ca>

vezettség bizonyos fokának belépése mellett tovább emeli a rentabilitás szintjét. Jellemző továbbá a technikai adottságok maximális fokú kihasználása, tulajdonképp ez az elkövetésre legtermékenyebben ható tényező, ez jelenti a gazdasági-társadalmi környezetbe való tökéleteshez közelítő beágyazottságot, a törvényes-törvénytelen határainak elmosását.¹⁴

Az idáig vázolt jellegzetességek mélyebb gyökereinek kereséséhez nélkülözhetetlen egy rövid kitérő, mely a bűnszervezetek történelmi alakváltásait próbálja vázolni, s ehhez képest körülírni a mai szervezett bűnelkövetésbeli kereteket.

A gazdasági bűnözés jelentősége a bűnszervezetek változásainak fényében

Nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy a szervezett bűnözés a modern kor terméke. Bármelyik nagy kultúrkör akár évszázadokra visszamenő vizsgálatát végezzük el, mindenképp megtalálhatóak olyan források, melyek bizonyos értelemben jelzik bűnöző csoportok, szervezetek meglétét. Elindulhatunk akár Ali baba esküdt elenségeitől, a negyven rablótól, vagy Robin Hoodtól és csapatától – ebben az esetben még bizonyos szociális funkciót is belecsempészhetnénk elemzésünkbe – s a kínai Triádokon át eljuthatnánk egészen a múlt század második felének Szicíliájáig.

E változatos és sokszínű kavalkád láttán elgondolkodtató, hogy bizonyára nem csupán a jelen kor hasonló jelenségei közül

¹⁴ A mindezek termékeként aposztrofált feketegazdaság kiterjedtségét illetően nagyjában-egészében azonos adatokat találhatunk. Hazánkban ezt a GDP 30%-a körüli értékre taksálják, s ez kb. 1994. óta stagnálni látszik. Nyugat-Európában ugyanez 10-20%, az USA esetében 10-12%. Lsd.: Lux Gyula: Szervezett bűnözés és feketegazdaság. Belügyi Szemle 1997/7-8., 100. o., valamint Vidus Tibor: A nemzetbiztonsági Hivatal feladatai a feketegazdaság elleni fellépésben. Ügyészek Lapja 1995/5., 18.o.

nehéz kiválasztani azokat, melyek valóban a szervezett bűnözés részét képezik, ugyanennek megtétele a történelmi dimenziókban is könnyen válhat önkényessé. Az iménti felsorolás sem a bizonyított ténszerűség követelményeinek kíván megfelelni, csupán fel szeretné idézni a manapság szervezett bűnözésnek nevezett jelenség mélyen gondolkodásunkban élő sémáit, még ha azok a büntetőjogi minősítés próbáját nem is állják ki.

A szervezett bűnözés történetének áttekintése e dolgozat kereteit jócskán meghaladó feladat, a gazdasági bűnözéssel, mint fő témával való kapcsolata szempontjából elegendő a huszadik században végbement változásokra, valamint a mai helyzetre utalni. A szervezett bűnözésnek a szakirodalom által klasszikusként aposztrofált formája a 19. századi Itália, valamint Szicília szülötte. E bűnözési struktúra került át a bevándorlók révén az Egyesült Államokba, ahol is igazi karrierét befutotta, mind a közvélemény számára való ismertség, mind működésbeli sikeresség szempontjából. A korszak szervezett bűnözési formái összefoglalóan a „hagyományos szervezett bűnözés” (Traditional Organized Crime – TOC)¹⁵ elnevezést kapták. E kor bűnszervezeteinek jellegzetességei még a szicíliai gyökerekből eredtek: jellemzően etnikai alapon, sőt, családi, nemzeti alapon szerveződnek a csoportok, a többségi társadalom részéről tapasztalható bizonyos fokú kirekesztés miatt egy „tömbbe” tömörülő azonos etnikumú rétegek a szűkebb bűnözői körhöz lazábban kapcsolódva egyfajta kriminális környezetet hoznak létre. Ez utóbbi egyfelől biztosítja az utánpótlást, másrészt azonban nagyon is meghatározó jelleget kölcsönöz a bűnszervezetnek; ez pedig nem más, mint a jól látható elkülönülés a többségi társadalomtól,¹⁶ amivel párhuzamosan jellemző, hogy a bűnszerve-

¹⁵ Lsd. Póczik Szilveszter: Nemzetközi szervezett bűnözés tegnap és ma. Kriminológiai Tanulmányok XXXIV., Bp., 1997.

¹⁶ E körben külön szociológiai elemzések tárgya lehetne, hogy melyek azok a tényezők, amelyek ezt a különállást létrehozták, s melyek azok, amelyek bizonyítják is e jelenség meglétét. Csak egy érdekesség a sok közül: erősen a társadalom

zeteknek nincsenek stabil, tartósan kiépített hídfőállásaik a legális gazdaságon belül, leszámítva természetesen a bűnös tevékenység leplezését szolgáló cégeket. A tevékenységi területek markánsan jelzik ezt az irányultságot: a szerencsejáték, a prostitúció és védelmi pénzek szedése jelentette a fő bevételi forrást, kiegészítette mindezt az illegális javakkal való kereskedés. Hogy ez utóbbi mennyire nem elhanyagolandó tényező pl. a huszas évek Amerikájában, azt jól szemlélteti a következő leírás: „*A szesztilalom katalizátorként működött a bűnöző elemek mozgósításában. A szesztilalom előtti bűnözés (már amennyire egyáltalán szervezett volt) középpontjában a korrupciós politikai gépezet és az erkölcstelen vállalkozók álltak, a bandák pedig legalul helyezkedtek el. A szesztilalom példátlan mértékű erőszakos bűnözést gerjesztett az egymással versengő csoportok között, és megváltoztatta a rendet: a bandavezérek kerültek a csúcsra.*”¹⁷

Ezen adottságoknak megfelelően a bűnszervezet struktúrája a szakirodalmi megnyilatkozások alapján „klasszikusnak” nevezhető, piramishoz hasonlítható struktúrával rendelkező sémát tükrözi:¹⁸ mind horizontálisan, mind vertikálisan erősen tagolt a szer-

diszfunkcionális működésére utalhat (tegyük hozzá: legalább ilyen mértékben a múltban rejlő gyökerekre is) az, hogy a bűnszervezetek a maguk szűk hatásterületén belül erős társadalmi szerepvállalást mutattak fel: „*A funkciók koncepciójának alkalmazása (ide értendő a látens funkciók elmélete is) a szervezett bűnözés tanulmányozása során meguntatja, hogy, –eltekintve jelen esetben az antiszociális aspektusoktól –, lehetnek bizonyos pozitív funkciók is a bűnözői csoportokban. E funkciók hozzájárulhattak abhoz is, hogy ezek a csoportok sikeresen kitarítottak a kormány erőfeszítéseit és a közgyakran kifejezett, megsemmisítésükre vonatkozó akarata ellenére. Más szavakkal kifejezve, látnunk kell, hogy vannak bizonyos létező szocietális igények, melyeket senki sem elégít ki, vagy legalábbis nem adekvát módon – a szervezett bűnözői csoportokat kivéve.*” Sancy Parviz: In Praise of Organized Crime. *Rutger's Law Journal*, 1985. Vol.1. No.3-4.

¹⁷ Howard Abadinsky: *Organized Crime*. Chicago, Nelson Hall, 1985. Idézi: Adler-Mueller-Laufer, i. m. 439. o.

¹⁸ Adler-Mueller-Laufer, i. m. 442.o., Dános Valér: A szervezett bűnözés. In: Gönczöl-Korinek-Lévai: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina, Bp., 1998., 216-217.o., illetőleg Búzás Huba-Nagy Sándor: A bűnszervezet fogalma. *Magyar Jog* 1998./4.

vezet, hierarchikus, mindazonáltal a konspirációnak kisebb jelentősége van, mint a későbbi idők bűnöző vállalkozásainál.

Ez utóbbi könnyen belátható, ha arra gondolunk, hogy a kriminális környezet keretein belüli többségtől való elkülönülés sokkal kevésbé indokolja a szervezet láthatatlanságát biztosító elemek megjelenését, maga a bűnszervezet ugyanis nagyrészt sajátos környezetben létezik és működik, s ennek a tágabb környezetnek az elkülönülő mivolta már komoly garanciát hordoz magában a bűnöző tevékenység zavartalan folytatásához. A horizontális tagozódás egyfelől a komoly munkamegosztást jelzi, másrészt rávilágíthat bizonyos alrendszerre (fegyelmi, elosztó, ellenőrző, szociális, stb.) meglétére is.

Megjegyzendő, hogy a fenti tulajdonságok napjaink bűnszervezetei körében is erősen dominálnak, ám a fentebb leírtakhoz olyan további attribútumok járulnak, melyek alapján mára a szervezett bűnözés egy teljesen más korszakáról beszélhetünk, ez pedig nem más, mint a „nem hagyományos szervezett bűnözés” (Non Traditional Organized Crime – NONTOC) érája.¹⁹

De melyek is azok a jellegzetességek, melyek a fenti elválasztást megkívánják? Bizonyos fokú mesterkélttség és sematizmus mellett, mely minden elméleti csoportalkotás sajátja, a szakirodalom álláspontja szerint egyértelműen az utóbbi évtizedekben bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások hatása figyelhető meg e területen: a mindenkori (mai) feltételekhez alkalmazkodó bűnszervezetek részéről megfigyelhető a legális szférával szembeni kompromisszumkészség, a hagyományos erőszakipari bűnszervezetek

¹⁹ Megjegyzendő, hogy a két forma közti koncepcionális különbséget felvázoló álláspont található Finszter Gézánál is, aki konfliktusos és konszenzusos szervezett bűnözésről ír. Előbbit a „vállalkozásszerűen működő bűnszövetség”, utóbbit pedig a „bűnszövetségyszerűen működő vállalkozás” fogalmaival érzékelteti. Bővebben lsd.: Finszter Géza: A büntetőjog alkalmazásának csapdái. Magyar Tudomány 2001/8.

szerepének csökkenése, de legalábbis a tevékenységi területek differenciálódása.²⁰ A hangsúlyt mindenképpen ez utóbbira kell helyoznünk, amennyiben a szervezett bűnözés profilváltására kérésünk magyarázatot. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a jövedelmezőség minél magasabb foka az az ösztönző erő, mely az új területekre való benyomulásra készíti e csoportokat,²¹ az új környezethez való alkalmazkodás pedig szükségszerű eleme a sikerességnek. Adott esetben ez a célirányos mozgás olyan belső „reformokra” készíti a bűnszervezeteket, melyeknek áldozatul eshetnek hagyományosnak tekintett alapelvek is. E „reformok” nem következnek be szükségszerűen, hiszen a széles értelemben vett gazdasági környezeten kívül számtalan tényező befolyásolhatja a bűnözés e szegmensének alakulását. Mindenesetre több ponton tetten érhető például az etnikai alapon történő szerveződés háttérbe szorulása, ezzel párhuzamosan a TOC korszakban még nem igazán elterjedt jelenségként transznacionális szervezetek kialakulása, az illegális tevékenységek földrajzi szempontból történő, akár egyetlen szervezeten belül megvalósuló, akár megállapodásos összekapcsolása.²² A ma bűnszervezeteire sokkal inkább jellemző a technikai adottságok minél hatékonyabb kihasználása, valamint a tevékenység specializáció ma-

²⁰ Póczik, i. m.

²¹ Hol vannak már az ötvenes évek végi, az észak-amerikai bűnszervezetek „keresztapái” részéről megfogalmazott „ha kereskedsz, meghalsz...” típusú jelmondatok, melyek a kábítószerforgalmazást tiltó, kartelljellegű egyezségekre utaltak! Adler-Mueller-Laufer, i. m. 444. o.

²² A bűnszervezetek egymás közötti területelosztó, illetőleg együttműködést ösztönző megállapodásai nem újkeletűek a bűnüldözők számára. Már 1942-ből van példa, méghozzá az amerikai szervezett bűnözői körök által nyélbe ütött „Kansas City” egyezmény, további jelentős megállapodásként értékelhető az is, amelyet 1992-ben Prágában kötöttek a nyugat-európai, illetőleg a kelet-közép-európai szervezetek. Póczik, i. m.; Irk Ferenc: A második nyilvánosság Európa rendszerváltó országaiban: a szervezett bűnözés társadalmi szempontjai. A Szóulban, 1998. aug. 24. és 29. közt megtartott XII. Kriminológiai Világkongresszuson elhangzott előadás, <http://www.okkri.hu>

gasabb régiói. Ez utóbbi ismét fontos eleme lehet a bűnszervezetek átalakulásának: a speciális bűncselekménytípusok egyben speciális kondícióknak való megfelelést követelnek meg: „...*A harmadik év- ezred maffiózóinak egyre ritkábban kell látványos erőszakos akciókat végrehajtaniuk, inkább internetes website-okat tesznek tönkre. Vagyis azszal fenyegetik meg az internetes kereskedelmi szolgáltatásokat üzemeltető cégeket, hogy ha nem fizetnek rendszeresen, a cégek internetes oldalai támadásokra számíthatnak. (...) Vezető biztonsági szakértők úgy vélik, a dologban az a legszomorúbb, hogy ez ellen sem lehet védekezni, vagyis a cégek általában inkább kifizetik a havi összegeket a maffiának, mintsem hogy komolyabb veszteségeket szenvedjenek egy esetleges támadás miatt. (...) Az alvilági csoportosulások eleinte elsősorban on-line kaszinókat fenyegettek meg, manapság azonban lényegében egyetlen on-line szolgáltatásokat működtető cég sem érezheti biztonságban.*”²³

A fenti eset főszereplőjéből, az internetes honlapok elleni támadás kilátásba helyezésével védelmi pénzeket kizsaroló „maffiából” kiindulva: vajon milyen szervezettel rendelkezik, illetőleg kell rendelkeznie a kizárólag, vagy nagyrészt hasonló jellegű, intellektuális bűncselekményekből profitáló bűnöző vállalkozás? Vajon a virtuális valóság erőszakipari bűnszervezeteinek hasonló struktúra szükséges-e, mint az utcán tevékenykedő társaiknak? A válasz minimum az lehet, hogy nem feltétlenül. Adott esetben azonban egyenesen káros, hátráltató jellegű jelenség e bűncselekményi körben a hagyományos felépítés. (Gondolhatunk ehelyütt akár a hagyományos terminológia által a bűnszervezetek alsó szintjeként aposztrofált azon elkövetői csoportra, melyet a legnagyobb hatásfokkal sikerül azonosítani. Tehát mindenképp jelent egyfajta felesleges kockázati tényezőt az állandóan meglévő, a külvilágban a leginkább nyomot hagyó alsó szint.) Közlebbbről: ha bizonyos intellektuális elkövetési módok nem igényelnek pl. fizikai jellegű erő-

²³ „Védelmi pénzt szed az internetes maffia” Magyar Nemzet, 2001. november 27. 17.o.

szakos eszközcselekményeket, akkor a bűnszervezetben az erre a feladatkörre szakosodott tagok feleslegessé válhatnak, feltéve, hogy maga a szervezet is szakosodik az említett cselekményekre, azok köre nagyrészt működési területként funkcionál. Márpedig a számítógépes, internetes, stb. bűncselekmények pontosan ebbe az irányba jelentenek elmozdulást. Ezek gazdasági bűnözésbeli relevanciája pedig egyre inkább egyértelmű.²⁴ A folyamat eredménye tehát végső soron az is lehet, hogy a bűnszervezetek hagyományos elkövetési struktúráján, azon a bizonyos masszív, hierarchikus, piramisszerű képződményen helyenként komoly rést üt a feladatok, szerepek átalakulása. Úgy gondolom: bizonyos mértékben a változás irányultsága folyamatos, eredményei tetten érhetőek a ma tipikusnak mondható bűnszervezeti struktúra esetén is, legalábbis amennyiben a TOC-korszak szervezett bűnözésével vetjük össze.²⁵

Míndezt a következők is alátámasztják: korábban már esett szó a többségtől való elkülönülés problémájáról, valamint arra is történt utalás, hogy ebben a tekintetben is változás figyelhető meg a TOC-korszak és a NONTOC-korszak között. A huszadik század második felében született értekezésekben fontos, hangsúlyozott jellegzetességként jelenik meg a konspiráció magas foka, mely szá-

²⁴ Tény, hogy a legjövödelmezőbb, egyben a legrosszabb felderítettségi mutatóval rendelkező bűncselekmények közé tartoznak az informatikai bűncselekmények. Mindehhez hozzátehetjük, hogy makrogazdasági jelentőségük már most is jelentős, nem utolsó sorban a gazdaság területén bekövetkezett fejlesztések, komputerezálás miatt. Egyes becslések szerint az éves kár összege eléri a 8 milliárd dollárt. Adler-Mueller-Laufer, i. m. 402.o., Nagy Zoltán András: Informatikai bűncselekmények. Magyar Tudomány 2001/8.

²⁵ Kétségtelen, hogy a mai jogi-kriminológiai gondolkodásban nem fedezhető fel konszenzus a szervezett bűnözés fogalmát illetően. Ez akár a jelenség sokrétűségéből, szerteágazó mivoltából is következhet, mindazonáltal megfigyelhetőek bizonyos alapvető kritériumok, melyeket a bűnszervezetekkel kapcsolatban gyakran emlegetnek, s melyek mégiscsak adhatnak valamiféle támpontot, amelyre az egyes nemzeti büntetőjogi szabályozások is építenek. Pusztán erre támaszkodva kísérhető meg egyáltalán különböző korszakok kialakítása, s ezek bűnszervezeteinek összehasonlítása.

mos esetben azt jelenti, hogy a tagok nem képesek átlátni a szervezet egészének működését, hanem, - mint ahogyan a magyar törvényi definíció is kiemeli – személyi kapcsolatokon nyugszik szerepvállalásuk.²⁶

Világosan kirajzolódik, hogy a klasszikus bünszervezet-típus (amennyiben lehet ilyenről beszélni) a szervezett bűnözés tradicionális gyökereinek örökségéből táplálkozva, élesen elválik környezetétől, s ez nyilvánvaló módon kifejezésre is jut. A mély konspirációra épülő szervezetek viszont fokozottan törekednek arra, hogy integrálódjanak a legális környezetbe, hiszen ezt diktálják gazdasági, és egyéb érdekeik, valamint az őket körülvevő tágabb környezet is. Utóbbi ugyanis már döntően nem teszi lehetővé viszonylag nagy védettséget nyújtó kriminális milió kialakulását, a néhány évtizeddel korábbi mivoltában legalábbis semmiképpen sem. Még ha a napjainkban tapasztalható nagyvárosi gettósodást tekintjük, s azt egyfajta potenciális bűnözői környezetnek tekintjük, akkor sem mondható el, hogy ugyanolyan vezérelvek szerint működnének az ezekben tevékenykedő bünszervezetek. Ennek legfőbb indoka talán az, hogy a mai korszak sikeres bűnöző vállalkozásai számára e gazdasági környezetként is értelmezhető élettér túlságosan szűk, a mai bűnüldözői eszközökkel bizonyos fókig ellenőrizhető, kordában tartható. Az igazi „üzlet” olyan tevékenységek-

²⁶ „E szerepvállalás minőségileg tér el az egyének pusztá együttcselékevésétől, nyilvánuljon meg az akár társtettesi, akár tettesi-részesi formában, esetleg bünszövetség keretében. Erősen kötődik a személyi kapcsolatokhoz, melyeket leginkább az jellemez, hogy minden tekintetben korlátozott, az adott fölé- illetve alárendelt személyen túl a konkrét elkövető számára a kapcsolatszerkezet további részei nem ismertek.” Forrás: Complex CD-Jogtár, Btk. Kommentár
Mindezeket figyelembe véve véleményem szerint nem feltétlenül tekinthető általános érvényűnek –a törvényi szöveg és az indoklás szűkszerűsége ellenére sem– az a jogirodalmi nézet, miszerint „a személyi kapcsolatokon nyugvó szerepvállalás kritériuma lényegében értelmezhetetlen és fölösleges fogalmi elemnek minősíthető.” Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona, Bp., 2000., 290. o.

ben rejlik, amelyek vagy túlságosan súlyos negatív értékítéletet hozhatnak a többségi társadalom szemében, vagy pedig olyanok, amelyek a legális gazdasági szféra aktív igénybevételét ösztönzik. E két momentum esetlegesen össze is kapcsolódhat, de ami mindkettő kritérium szorításában végül szükségessé válik, az a beolvadás, észrevétlenné válás.

Más megközelítésben viszont az is elmondható, hogy a NONTOC korszakban kialakuló transznacionális bünszervezetek semmiképpen nem fedhetők másképpen, mint a legális szférába történő beágyazódással, hiszen itt a szűkebb környezet meglete fogalmilag kizárt. Az átalakulás azonban valószínűleg nem áll meg ezen a ponton, ezt viszonylag szemléletesen példázza a fentebb idézett leírás az internetes maffiáról. Mindazonáltal az a tétel is helytállóan tűnik, miszerint a „fejlődés” eddigi fő mozgatórugója a gazdasági kényszerűség volt, s emellett játszott igen fontos, ám másodrendű szerepet a technikai fejlődés. Vélhetően itt azonban változás következik be, hiszen a gazdasági környezetbeli feltételek relatíve bejáratódtak az évezred végére, a működési mechanizmusok állandósága, vagy legalábbis kevésbé radikális átalakulása válik jellemzővé. Ezzel szemben a technikai feltételek még mindig szinte napról napra változnak, újabb és újabb lehetőséget kínálva akár a hatékonyság növelésére, akár új területek kiaknázására. A változás tehát nagyjában-egészében tekinthető folyamatosnak, csupán más vezérfonalak mentén halad.

Mindazzal kapcsolatban, amit a szervezett bűnözés megjelenési formáiról elmondható, mindenképp érdemes tudatosítani, hogy nem lehetséges igazán általános érvényű tételeket felállítani. A fent leírt folyamat egyelőre csupán a bünszervezetek összességén belül egy marginális számú csoportra jellemző, s nem is várható, hogy e szám nagyságrendileg sokat változna belátható időn belül. Ez persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy jelentőségük ne mutatna túl a mennyiségi mutatókon, arról nem is szólva, hogy igazi specialitásuk inkább az új bűnelkövetési formák megjelenítésében, illetve

ehhez kapcsolódóan egyfajta „fejlődési trend” kijelölésében rejlik. Habár az átalakulás lineáris mivolta, határozott irányba mutatása, „vegytisztasága” szintén megkérdőjelezhető. E tekintetben különös nehézség, hogy empirikus tapasztalatok vajmi kevésbé állnak rendelkezésre, s az erre a területre koncentrált speciális kutatások híján ezen adottság sem remélhető, hogy másképp festene a későbbiekben.

Összegzésképpen két – témánk szempontjából nagy fontossággal bíró – kérdést fogalmazhatunk meg. Mindenekelőtt tisztázásra vár, hogy vajon a gazdasági bűncselekmények milyen fokban jellemezhetőek azokkal az ismérvekkel, melyek egyben a bünszervezeti tevékenység fentebb leírt átalakulásában nagy szerephez jutó bűncselekménytípus sajátjai. Azaz: a mai fogalmaink szerinti gazdasági bűncselekmények (vagy azok egy része) is abba a bűncselekmény-csoportba tartoznak-e, melyek az eddigiektől eltérő (szervezett) bűnözői működést igényelnek? Mindezek feltárása ugyanis egészen más dimenzióba helyezheti a gazdasági bűnözés és a szervezett elkövetés kapcsolatát.

Más oldalról megközelítve a problémát viszont megfogalmazódhat olyan állítás is, miszerint ezen új elkövetési struktúrák egyáltalán nem is sorolhatók a szervezett bűnözés körébe. A dilemma tehát a következő: a hagyományostól eltérő szempontok szerinti szervezett elkövetésről beszélhetünk, vagy nem szervezett elkövetés, legalábbis nem bünszervezetek keretében történő elkövetés a vizsgálat tárgya.²⁷ Tulajdonképp a kérdés mélyebb elemzé-

²⁷ Érdekes módon a magyar büntetőjogi dogmatikában expressis verbis is megjelenik az a tétel, miszerint a bűnözés szervezettsége és a szervezett bűnözés fogalmi közé nem feltétlenül tehetünk egyenlőségjelet. A bünszövetség fogalmi elemei között ugyanis megtalálható a bűncselekmények szervezett elkövetése is. Ehhez kapcsolódóan pedig a Legfelsőbb Bíróság IV. számú Büntető Elvi Döntésében szintén a bűnözés megszervezését hangsúlyozza. Mindez tehát korántsem a bünszervezethez kapcsolódik, amit klasszikusan a szervezett bűnözés megvalósulási keretként szokás említeni, hanem egy alacsonyabb szinthez, a bünszövetséghez.

séhez kapcsolódó adalékok bemutatása lenne dolgozatom fő célja, belátván egyúttal azt is, hogy a konkrét elemzés elvégzése egy másik dolgozat tárgya kell, hogy legyen, tekintve a hozzá tapadó kriminológiai, jogi és szociológiai jellegű kapcsolatháló bonyolultságát, valamint azt a követelményt, hogy nagyszámú eset feldolgozásából nyert adatok összegzése alapján lehessen valamilyen irányba elindulni.

A gazdasági bűnözés helyzete nemzetközi viszonylatban - kitekintés

Ahhoz, hogy a fentebb leírtakat súlyuknak megfelelő megvilágításban lássuk, nélkülözhetetlenné válik egy rövid kitekintést tennünk a gazdasági bűnözés nemzetközi bűnözésben, illetőleg a nemzetközi gazdasági környezetben betöltött szerepét tisztázandó.

Előljáróban mindenképpen szükséges megjegyezni, hogy minden, a témával kapcsolatos adat csak irányvonalakat tükröz, nagyságrendekre mutat rá. E jelenségnek összetett, és sok tényezőre visszavezethető háttere van, többek között elmondható, hogy a gazdasági bűnözésnek alapvető jellegzetessége a nagyfokú látencia. Ezen felül azonban a témánk szempontjából meghatározó terület, nevezetesen a bünszervezeti tevékenységhez kapcsolódó gazdasági bűncselekmények köréről szinte teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy az átlagos érteken jóval magasabb a felderítetlen, statisztikailag ezáltal irreleváns cselekmények száma, mint amire az átlagos látenciaérték magyarázatul szolgálna. Ez jórészt az előző fejezetekben már érintett, szervezett elkövetéssel együtt járó mechanizmusok következménye. Mindezek, s még egy sor más, ehelyütt nem részletezendő ok miatt különleges, az átlagostól eltérő módszerű információgyűjtés válik szükségessé a téma kapcsán. Mint az a ké-

sőbbiek során kiviláglik, a szakemberek, bűnüldöző hatóságok más, a vizsgált tárgyval összefüggést felmutató jelenségek adataiból következtetnek, illetőleg ezek alapján vázolnak fel helyzetképet.

A „következménybűnözés” és hatásai – a pénzmosás

A gazdasági bűnözés szerepét, jelentőségét illetően kiemelt területként szükséges kezelni a pénzmosást, hiszen a bünszervezetek gazdasági alapjainak fő tartópillérét jelöli; tulajdonképp az eszközjellegű gazdasági bűncselekmények mindegyike részét képezi a tágabb értelemben vett pénzmosásnak, hiszen elkövetésüknek célja nem más, mint az illegális profit legalis tőkévé változtatása. A pénzmosással összefüggő adatok elemzése, a vonatkozó becslések tehát viszonylagosan megbízhatóan tükrözik a bünszervezetek állapotát, rentabilitását, nem mellékesen pedig közelebb hozhatják a legalis gazdaság keretei közé beáramló bűnözői tőke mértékének legalábbis nagyságrendileg történő megállapítását. Másfelől az egyes illegális tevékenységi területeken szintén közelítő becsléssel megállapított megtérülési ráta segítségével következtetés vonható le az ezekben az ágazatokban megforduló pénzmennyiség nagyságára nézve is, ez pedig összehasonlítást tesz lehetővé az országok, régiók makrogazdasági adatsoraival.²⁸

Az illegális szférából a legalis irányába illetőleg visszafelé megvalósuló tőkeáramlás semmiképpen sem tekinthető pusztán elméleti gazdasági szükségszerűségnek. Erre több adat is figyelmeztet, amelyek kiválóan reprezentálják a bűnözés törvényes keretek közé való beépülésének hatékonyságát. Ilyen intő jel lehet az

²⁸ A kérdéskör részletes áttekintésére lsd. Kertész Imre: A szervezett bűnözés terjedelme. Magyar Tudomány, 2001/8.

Egyesült Királyság Bűnüldözési Hírszerzési Szolgálatának jelentése is (1993-ból), miszerint az ottani maffiatevékenységek mintegy hatvan százaléka immár gazdasági-üzleti jellegű, s ugyanez a helyzetkép körvonalazódott Japán esetében is.²⁹ Az említett tevékenységi kör teljesnek mondható abban az értelemben, hogy egyaránt magába foglalja a más üzletágak által megtermelt haszon legalizálását célzó cselekményeket éppúgy, mint az önálló profitszerzés eseteit. Ennek megfelelően az említett maffiatevékenységek között felbukkannak a különféle csalások, valamint a „befektetések, banki tevékenység, üzleti ajánlattételek” is.³⁰

Néhány éven belül a fentiekkel harmonizáló következtetésre jutott a Német Szövetségi Hírszerző Szolgálat is, amikor a gazdasággal összefüggő bűnözést a „bűnözésnek a világon a legnagyobb mértékű növekedést felmutató szektoraként” minősítette. (1996.)³¹

²⁹ Gwen McClure: The Role of Interpol in Fighting Organized Crime. International Police Review-No. 481 (2000.) 4.o.

³⁰ További problémát jelenthet az, hogy a gazdasági jellegű tevékenységek között egyre nagyobb arányban fordulnak elő önmagukban már törvényes cselekmények. „A maffia tevékenysége úgy tűnik, az egykor rendkívül erőszakos szeszcsempészektől és utcai bűnözéstől a sokkal kifinomultabb bűncselekmények felé tolódot el. (...) Ma már nem csak a nemzetközi kábítószer-kereskedelemben, de olyan jogszertű vállalkozásokra is kiterjed, mint az ingatlanügyletek és az értékpapír-kereskedelem, valamint számos más, jól jövedelmező üzletág.” Adler-Mueller-Laufer, i. m. 444. o.

Vagy: „Katasztrofális hatása van a szervezett bűnözői csoportok legitim gazdaságba való belépésének is. Olaszországban ezek a csoportok ma már több pénzt keresnek a legalis gazdaságban, mivel céljukat elérve a gazdaság domináns szereplőivé váltak. Legális tevékenységük alapja azonban bűncselekményekből származik. Különösen veszélyeztetett területnek számít az ingatlanpiac, a privatizáció és a bank- és pénzügyi szektor.” Dusik Sándor: Pénzmosás. <http://www.b-m.hu>

³¹ Némileg ide kapcsolódik az Európai Bizottság 1996 májusában közzétett jelentése is, mely nyilvánosságra hozta, hogy bűnözői szindikátusok álltak egy több milliárd dolláros csalássorozat mögött, melynek alapját az EU mezőgazdasági, és más támogatási programjainak kijátszása képezte. Ugyanebben az évben került napvilágra egy, Svájcban az EU-ba történt nemesfémcsempészettel kapcsolatos eset is, melynek során a csempészbandáknak az importvám meg nem

Igen nehéz lenne felbecsülni, hogy valójában milyen volumenű a globális gazdasághoz kapcsolódó bűncselekmények révén megszerezhető profit. Több párhuzamos adat révén azonban közelítő érték mindenképpen megadható. Az első, s egyben legközvetettebb a világméretű drogkereskedelemben mozgatott pénzösszeg értéke, amit szakértők mintegy 400 milliárd dollárra becsülnék, s ez több, mint a világ kőolaj- és földgáziparának éves volumenét jelző szám.³² Ehhez hozzáadva a fentebb említett jelentéseket, melyek a gazdasági bűnözés dominanciájának kialakulását vetítik előre, s tegyük hozzá: főként a drogkereskedelem rovására, máris eredményre juthatunk, legalábbis ami a nagyságrendet illeti. Mindenképpen százmilliárd dollár fölötti érték körvonalazódik.

Az ENSZ Nemzetközi Kábítószer Ellenőrzési Programja 1998-ban közzétett jelentése szerint csupán a kábítószerforgalmazás területén globálisan évente mintegy 200 milliárd dollárt sikerül tisztára mosni, s ez nagyrészt a nemzetközi tőkeáramlásba bekapcsolódva tagadhatatlanul legális eredettel bír a későbbiek során.

Más források még ennél is pesszimistábbak. A G-7-ek által létrehozott FATF (Pénzügyi Akció Csoport – Financial Action Task Force) a drogkereskedelemből tisztára mosott összeget évi 300 millió és 500 millió dollár közé teszi, amit az egyéb üzletágak, tehát a gazdasági bűnözés és más, nem droggal összefüggő ágazatok akár meg is duplázhathatnak.³³ A folyamat ciklikus, tehát elvileg minden évben közel ekkora összeg áramolhat át a legális üzleti szférába. A közvetítő csatornák jórészt adottak, főként a banki elektronikus transzferek formájában, melyek napi értéke egyes bec-

fizetéséből mintegy 100 millió dolláros hasznuk származott. „Police Crack Silver Racket” Financial Times, 1996. nov. 12., idézi: McClure, i. m. 4. o.

³² McClure, i. m. 3. o.

³³ The Organized Crime Impact Study – Highlights.

slések szerint eléri az ezer-, ezerháromszáz-milliárd dollárt,³⁴ míg mások kétezermilliárd dollárra taksálják ugyanezt.³⁵ Talán nem véletlen, hogy ezt az óriási kiterjedtséggel bíró pénzáramot sokan a „pénzmosók álmaként” aposztrofálják.

Mindenesetre a fenti számokkal jelzett pénzmennyiség közelítőleg azonos az eszközjellegű gazdasági bűncselekmények elkövetési értékével. Más oldalról közelítve a kérdést, azt mondhatjuk, hogy az anyagi haszon megszerzésére irányuló bűncselekmények elkövetési értékéből, tehát az államnak, illetőleg a magánszféra résztvevőinek okozott kár együttes összegéből ekkora nagyságrendű pénzösszeg legalizálása sikeres évente. Még ha nem is mondható, hogy a pénz tisztára mosásának minden konkrét formája egy-egy gazdasági bűncselekményt valósít meg, tág értelemben véve mégiscsak a gazdaság történéseihez kapcsolódik, s a sértett jogi tárgyak is ugyanezen körből kerülnek ki. Nem is szólva az olyan keretjellegű bűncselekményi tényállásokról, mint amikhez hasonló a magyar Btk. is tartalmaz, melyek a pénzmosást, mint sui generis bűncselekményt rendelik büntetni.

A pénzmosás kapcsán védett jogi tárgyak szóba kerülése okán érdemes egy rövid kitérőt tenni, s a bűnözői tőke illegális és legális keretek közötti áramlásának főbb veszélyeit nevesíteni. Talán nem alaptalan az a feltevés, hogy az igazán komoly nagyságrendű illegális tőke a piacgazdaság alapvető struktúráit fenyegeti. Ha ugyanis a piaci verseny szempontjából homogénnek tekinthető a fehér a szürke, illetőleg a feketegazdaság, tehát a törvénytelen eredetű jövedelmek azonos feltételek mellett juthatnak szerephez a gazdaságban, mint a törvényesen megszerzett tőke, akkor az előbbiek nagyarányú térnyerése rövid időn belül szükségszerűen megvalósul – természetesen az utóbbiak hátrányára. Ez a jelenség a két szférából származó pénzáramok

³⁴ Alessandro Crocetta: Notes on European Money-Laundering. Euroreporter, 1995. <http://www.alternatives.com/crime/menu>

³⁵ McClure, i. m. 4. o.

közötti azon különbségre vezethető vissza, miszerint nagyfokú eltérés mutatható ki a költség-haszon képlet tekintetében. Azaz: a törvényesen megszerzett jövedelmek lényegi jellemzője a megszerzésekhez kapcsolódó, a legális gazdaság egy más szereplőjénél megjelenő ellentételezés. Ez egyben a profitot realizáló gazdasági szereplőnél költségként jelenik meg, ami azt jelenti, hogy a haszon elérése csak bizonyos – gazdasági értelemben vett – nehézségek árán lehetséges, utóbbiak pedig jelentősen behatárolják a továbblépés lehetőségeit, korlátokat állítanak fel.

Ezzel szemben az illegális eredetű jövedelem az extraprofit kategóriába illeszthető, hiszen megszerzése, legalábbis ami a törvényes gazdasági folyamatokat illeti, nem igényel arányos mennyiségű ráfordítást, ennél fogva a „termelékenység” sokkal jelentősebb a bűncselekmények útján megszerzett jövedelmek körében. Mindez sokkal nagyobb mozgásteret jelent, a versenyképesség jelentősen megnő. A legális és illegális tőke versenyében tehát mindenképp az utóbbi tehet szert jelentős előnyre. Mindez markáns kihatással lehet a piaci viszonyokra, azok kisebb-nagyobb mértékű torzulásait idézve elő.

A piacgazdaság alapvető struktúráin túl a nagy mennyiségű, bűncselekményekből származó jövedelem tőkévé formálása hídfőállás kiépítését célozhatja a törvényesség keretein belül,³⁶ amely a bűnöző tevékenység további sikeres folytatásának a záloga is lehet. Ezen a ponton érdemes utalni arra, hogy a fenti folyamat kevésbé materiális jellegű káros következményeket is előidézhet: nevezetesen azt, hogy a gazdaság szereplői a bűnözői tőkével való verseny során esélyeiket javítandó maguk is félig, vagy teljesen illegális eszközökhöz nyúlhatnak.³⁷

³⁶ „Gazdasági jelentőségű profitra törekvő szervezett bűnözés legfőbb veszélye abban rejlik, hogy olyan források felhalmozására képes, amelyek fontos pozíciók elérését teszik lehetővé a "rendes" társadalomban.” Irk Ferenc i.m.

³⁷ Pusztai László: A gazdasági bűnözés. In: Gönczöl-Korinek-Lévay, i. m. 189. o.

További igen jelentős káros hatásra mutatnak rá egyes szerzők: „...*Manapság a gazdasági hatalom egyre növekvő mértékben foglalja el a politika, az állambatalom és a közigazgatás területeit. Minél nagyobb tehát a gazdaságban a tisztára mosott pénz aránya, annál nagyobb befolyáshoz jutnak a bűnöző szervezetek.*”³⁸

Mindezen veszélyek felismerésével párhuzamosan jelentős erőfeszítések történtek mind nemzetállami, mind nemzetközi szinten a jelenség terjedésének megállítására. Jogszabályi kereteket kellett teremteni a pénzmosás kriminalizációjára, valamint a szükséges államközi együttműködés kialakítására vonatkozóan. Törvényi szabályozásra elsőként az USA vállalkozott, 1970-től kezdve a pénzügyi tranzakciókra vonatkozóan léptette életbe a „Bank Secrecy Act”-et, mely adatnyilvántartási kötelezettséget írt elő bizonyos tranzakciókkal kapcsolatban. A pénzmosást magát csak 1986-tól kezdve tették büntetőjogi szabályozás tárgyává, majd 1994-ben lépett hatályba a legújabb vonatkozó jogszabály, a „Money Laundering Suppression Act”. Mindezek ellenére az egyre rohamosabban fejlődő elektronikus átutalási rendszer gyakorlati síkon igen hatékonytalanná teszi a bűnüldözést mind az Egyesült Államokban, mind az Európai Unióban, ahol szintén megtörtént a legfontosabb irányadó direktívák hatályba léptetése (pl. a 308/91-es). Itt azonban fokozza a probléma bonyolultságát, hogy nincs egységes igazságszolgáltatás, habár az intézményi fejlődés erősen ebbe az irányba mutat, valamint – az időközben az EU harmadik pillérévé emelt „bűnügyekben való közös kül- és biztonságpolitikai együttműködés”³⁹ ellenére – bizonyos koordinációs nehézségek is jelen vannak az államok együttműködésében.⁴⁰ A bűnözői jövedelmek

³⁸ Ferenc Irk: Money Laundering-Organized Crime: The Hungarian Perspective. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 1997./ Vol.5. No.3. 289.o.

³⁹ Boytha György-Papp Mónika: Az Európai Közösségek létrejötte, intézményrendszere és jogforrásai. Szent István Társulat, Bp., 2001.

⁴⁰ Crocetta, i. m.

tisztára mosásának megakadályozására tett erőfeszítések ugyanakkor egyre világosabban jelezték: ezen a területen sokkal csekélyebb eredményekkel kecsegtet a hagyományos büntetőjogi szabályozási keretek alkalmazása, ezért a figyelem középpontjába egyre inkább a megelőzés jellegű biztonsági pénzügyi előírások, valamint a pénzáramlás szabályozott keretek közé szorítása került.⁴¹

A pénzmosás végrehajtásának három fázisát szokás megkülönböztetni. Ezek az elhelyezés, a bújtatás vagy rétegzés, illetve az integrálás. Az első lépés jelenti a létrehozó környezetből való kivételt, tehát a keletkezési helyről való eltávolítást. A második során válik teljessé az előbb elindított folyamat, ez a szakasz kritikus abban a tekintetben, hogy befejezése idejére az eredettől való tökéletes elszakítást kell kieszközölni. Az integráció pedig nem más, mint a mosott pénz legális gazdaságba pumpálása, ezáltal a törvényes jövedelmezőség megteremtése. Mindhárom fázis véghezvitele a legkülönbözőbb technikák segítségével történhet. Ezen módszerek szinte kivétel nélkül igen sokféle gazdasági (és nem gazdasági) bűncselekményt valósíthatnak meg. Íme néhány példa: az *elhelyezés* metódusai a leggyakrabban valutacempészet, banki bűnrészesség, strukturálás, tőzsdei brókerek igénybevétele, valutaátváltás, értéktárgyak vásárlása. *Bújtatás*: készpénz átváltása értékpapírra, a meg-

⁴¹ Ennek az irányultságnak a megerősödését külföldi és hazai jogirodalmi álláspontok is alátámasztják: „...Az elmondottak alapján fellelhető a kérdés, lehet-e és kell-e tenni valamit a gazdasági bűnözés korlátozására. A válasz igen, de rögtön hozzá kell fűzni, hogy az eddigi úton és módszereken változtatni kell. Először is tudomásul kell venni, hogy a büntetőjog önmagában nem elégséges eszköz a gazdasági bűnözéssel szemben. Sőt a büntetőjog ultima ratio jellege e területen méginkább erősödött.” Diczig István: A gazdasági bűnözés új jelenségei. Gazdaság és Társadalom, 1995/1. 88. o.

A szemléletváltozás lényegének találó megfogalmazását adja a következő kijelentés: „...néha úgy tűnik, hogy az, amit a bűnözők tesznek, már veszített volna fontosságából abhoz képest, hogy hogyan juthatnak cselekményeik elkövetéséből haszonhoz.” R. T. Naylor: Follow-the Money-Methods In Crime Control Policy. Nathanson Centre for the Study of Organized Crime and Corruption, York University, Toronto, 1999. <http://www.yorku.ca/nathanson>

vett anyagi javak adása-vétele-cseréje, elektronikus transzferek. *Integrálás*: ingatlan-kereskedés, fedővállalatok létrehozása, ezek részéről fiktív kölcsönök, banki tranzakciók felhasználása, fiktív export-import (számlái).⁴² Sok esetben a műveletek önmagukban is rendkívül kifinomultak, szövevényesek, ezt még tetézi adott esetben a határok átlépése, illetve az egyes államok eltérő szabályozása.

A pénzmosás folyamatának számtalan tényező lehet előmozdítója, amelyek jórészt eredetileg a törvényes kereteken belüli gazdasági-pénzügyi intézmények, megoldások képében bukkannak fel, azonban adottságaiknál fogva lehetőséget nyújtanak az illegális tőke beszivárgására.

Ilyen kaput jelenthet számos szerző szerint az offshore intézménye is, melyre némileg önkényesnek tűnő választással, ám gazdasági jelentősége alapján mindenképp okkal szükséges kitérni.

Az offshore területen kívül végzett gazdasági tevékenységet jelent. A szó eredeti jelentése: területenkívüliség. Lényege abban foglalható össze, hogy adott állam engedélyezi a saját területén különböző vállalkozások létrehozását, azzal a feltétellel, hogy konkrét gazdasági tevékenységüket az államon kívül végzik. Ez az engedélyezés rendkívül kedvező adózási környezettel egészül ki.

Az offshore gyökerei a banki szektor fejlődése kapcsán keresendők. Egyre szélesebb körű elterjedése folyamatába csak később léptek be a biztosítók, majd hamarosan a szolgáltató vállalkozások is egyre inkább felfedezték maguknak e tevékenységi forma előnyeit. Manapság ez a folyamat odáig jutott, hogy a kialakult offshore pénzügyi centrumok bonyolítják a határokon átnyúló tőke-műveletek mintegy 54%-át. A kezelt vagyon nagysága 1997-ben nagyjából 4 ezermilliárd dollárt tett ki, s a növekvés dinamikája is jelentős, kb. 6-7%. Az ENSZ Offshore Fóruma által készített jelentés 55 ilyen pénzügyi szolgáltató centrumot jelöl meg szerte a világon, ezek keretei közt összesen 4051 bank, valamint közel két

⁴² Bardócz Csaba: Pénzmosás technikák. Belügyi Szemle, 1997/3. 74. o.

és fél millió cég, illetőleg vállalkozás működik.⁴³ A kis méretű, gazdaságilag gyenge lábakon álló fejlődő országoknak különösen eredményes módszert jelent a külföldi tőke becsalogatásához offshore-centrumok kialakítása.⁴⁴ A szervezett bűnözés gazdasági vetületének szempontjából kiemelkedő jelentőségűek ezek a pénzügyi központok. Ennek több oka is van. A legjelentősebb, hogy az ilyen centrumokban a magas adókedvezmény mellett általában azal is maradásra bírják a tőkét, hogy rendkívül szigorú banktitokra vonatkozó szabályozást vezetnek be, ezzel párhuzamosan pedig a pénzügyi tevékenységek ellenőrzése igencsak gyenge lábakon áll. Másrészt lehetőség kínálkozik számos esetben arra, hogy a tényleges cégalapítók, irányítók a homályban maradjanak, s a helyi lakosság köréből mindössze a névleges cégvezetők kerülnek ki. A tulajdonviszonyok tehát igen sok esetben átláthatatlanok, s hogy ez így is maradjon, a „status quo” megőrzése érdekében a helyi elit erős korrumpálására irányuló törekvések is megfigyelhetők. Összességében tehát a körülmények ideálisak az illegális jövedelem offshore területeken történő befektetéséhez, forgatásához, illetve ezeken a területeken kialakított, a bünszervezetek irányítása alatt ténykedő bankok, cégek, stb. bázisként való felhasználásához. A pénzmosási célú tőkemozgatások különösen a globális pénzügyi piac létrejöttével, valamint utóbbi „sine qua non” feltételei, a számítógépes, elektronikus átutalási és egyéb pénzügyi-informatikai rendszerek kialakulásával váltak rendkívül könnyűvé.⁴⁵

⁴³ ENSZ Offshore Fórum, 2000. február; idézi: Pintér István: Offshore, szervezett bűnözés, biztonság. Belügyi Szemle 2000/6. 51-52.o.

⁴⁴ Nem ritka, hogy az ilyen államok bevételeinek akár 50%-a is az offshore-ral összefüggő tevékenységekből származik, egyes kirívó esetekben ez az arány 90%. Vö.: Pintér i. m. 52.o.

⁴⁵ Az offshore-centrumok elsősorban a pénzmosás második fázisának, a rétegzésnek (bújtatásnak) kivitelezésére alkalmasak, tehát funkciójuk leginkább a jövedelem elszakítása a keletkezéstől. Ugyanakkor egymással kapcsolatban álló cégek esetén úgynevezett körbeszámlázás is lehetséges, ez pedig már nem más, mint a végső fázis (integrálás) egyik lehetséges metódusa, a vállalkozás tevékeny-

Manapság a nemzetközi közösség részéről jelentős erőfeszítések történnek az offshore-tevékenység ellenőrzésének megszilárdítására. Általános érvényű ajánlások fogalmazódtak meg a követendő szabályozást tekintve, valamint a nemzetközi szintű ellenőrző szervekkel történő együttműködés intenzitását alapul véve folyamatosan osztályozzák az érintett államokat, s a besorolás különféle szankciók alapját is képezheti. E hátrányos jogkövetkezmények alkalmazása egyelőre azonban csupán az egyes államok hatáskörébe utalva jelentkezik,⁴⁶ remélhetőleg azonban a helyzet a közeljövőben ettől eltérő tendenciát fog mutatni.

*Az érem másik oldala – gazdasági bűncselekmények, mint
célbűncselekmények*

„Csaknem félmilliárdos család ügyében nyomoz az ORFK Szervezett Bűnözés Elleni Igazgatósága. A Környezetvédelmi Minisztériumtól igényelt és kapott támogatást egy vállalkozó, aki a 458 millió forint túlnyomó részét magáncélokra fordította. A rendőrség többek között azt is vizsgálja, hogyan jutott P. L. a minisztériumi támogatáshoz. Az ORFK Szervezett Bűnözés Elleni Igazgatóságán tényként kezelik a 458 milliós csalást, további 310 milliós kísérlettel gyanúsítják azt a vállalkozót, akinek két Kft.-je Budapesten, egy pedig Kazincbarcikán működik, és aki a Dél-alföldi Hulladékhasznosító Konzorcium nevében jutott a csaknem félmilliárdos összeg nagy részéhez. A vállalkozó a pénzt a konzorciumon keresztül vette föl. A hulladék-

ségével kapcsolatos pénzmozgás ugyanis már teljesen legális eredetűnek mutatkozik.

⁴⁶ A nem együttműködő államok bankjaival való kapcsolat megtiltására már volt példa a nemzetközi életben. Pintér, i. m. 55.o.

hasznosító ugyanis csak a papírokat vizsgálta, nem volt és nincs is joga azt „lenyomozni,” hogy a kérelmező igényelhet-e környezetvédelmi támogatást.”⁴⁷

Már korábban is történt arra utalás, hogy a vizsgálódásunk középpontját képező deliktumok egy része, sőt, egyre nagyobb része kerül ki az anyagi haszon közvetlen megszerzésére alkalmas cselekmények köréből. E csoport jellegzetességeit sorra véve világlik ki igazán a gazdasági bűncselekmények – gazdálkodással összefüggő bűncselekmények fémjelezte terminológiai áttekintés jelentősége,⁴⁸ hiszen a gazdasághoz tapadó célbűncselekmények jelentős része nem a szűk értelemben vett, és a magyar büntetőjogban a Btk. XVII. fejezetében szabályozott tényállásokra korlátozódik, hanem igen jelentős szerep jut a büntetőjogi értelemben a vagyon elleni bűncselekményekhez sorolható magatartásoknak is.

Ezek között is elsődleges szereppel bírnak a csalás, a sui generis csalásszerű tényállások, illetőleg a szerzői vagy szomszédos jogokkal való visszaélés.⁴⁹ Másrészt azonban az utóbbi néhány év során jelentősen megnőtt a „magasabb szintű intellektuális bűncselekmények”⁵⁰ száma, és egyre inkább állítható, hogy az elkövetési érték, illetőleg az okozott kár szempontjából számukat meghaladó mértékűvé vált jelentőségük.⁵¹

⁴⁷ „Félmilliárdal csapolták meg a Baja-tárcát.” Magyar Nemzet, 2002. január 30., 4. o.

⁴⁸ A két típus megkülönböztetéséből fakadó tanulságok leszűrésére a kriminálstatisztikai elemzések készítése körében is sor került, mint arra egyes szerzők rámutatnak. Tóth Mihály: A piacgazdaság büntetőjogi védelme. Belügyi Szemle 2000/9., 50. o.

⁴⁹ Dános, i. m. 218. o.

⁵⁰ Diczig, i. m. 88. o.

⁵¹ Számos példa hozható a fenti kijelentés alátámasztására, elegendő, ha pl. a hírhedt moszkvai Citibank-ügyre gondolunk, mely során egy fiatal programozó a bank biztonsági rendszerét áttörve kisebb-nagyobb részletekben több, mint tízmillió dollárt utalt át különféle külföldi bankszámlákra. A bank biztonsági szak-

E terület jelentős részét az informatikai bűncselekmény kategóriájába illeszthetjük, büntetőjogi relevanciájukat a magyar büntetőjog keretei között részben a számítógépes csalás tényállása, kiegészítő jelleggel pedig más tényállások, mint pl. a csalás adja meg.

A gazdálkodáshoz, gazdasághoz kapcsolódó célbűnözést gyakran aposztrofálja a szakirodalom fehérgalléros bűnözésként, s még ha nem is lehetséges teljes átfedést kimutatni a két jelenség között,⁵² kétségtelen, hogy a klasszikus fehérgalléros elkövető által megvalósított bűncselekmények között igen jelentős szerepet játszanak a témánk szempontjából releváns bűnös magatartások.⁵³

Az alábbi táblázat akár kiindulópontja is lehet a szóba jöhető elkövetési magatartások vizsgálatának. Ugyan némileg önkényesnek tűnhet egy bizonyos észak-amerikai ország kiemelése, azonban megjegyzendő, hogy meglehetősen konszenzus mutatkozik a szakirodalmon belül e bűncselekményi kört illetően (ld. 54. sz. jegyzetpont), legalábbis a célbűncselekmények magját tekintve;

emberei máig sem tudják, hogyan sikerült mindez neki. Adler-Mueller-Laufer i. m. 401. o.

⁵² „A fehérgalléros bűnözés tartalmát főként a vagyon elleni és a gazdasági bűncselekmények alkotják. Ez persze nem jelenti azt, hogy alkalmadtán egyéb bűncselekmények ne kerülhetnének e fogalmi körbe. Így pl. esetlegesen szerepelhet itt még állam elleni, de élet elleni avagy netán közlekedési bűncselekmény is.” Kránitz Mariann: A fehérgalléros bűnözés. Főiskolai Figyelő, 1995/2., 146. o.

⁵³ Meg kell jegyezni, hogy van egy további tényező is, mely nem teszi lehetővé a teljes azonosítást. A Sutherland nyomán kialakult fehérgalléros bűnözés-fogalom ugyanis jórészt egyéni elkövetésen alapult, s ez a jelentésréteg máig hatóan megmaradt, még akkor is, ha az újabb szakirodalmi csoportalkotások egyre közvetlenebb összefüggést jeleznek a fehérgalléros bűnözés, és a korábban már említett szervezeti, illetőleg szervezett bűnözés között.

Véleményem szerint problémás helyzetet teremt az a fentiekkel összefüggő jelenség is, hogy az intellektuális bűnelkövetéssel (ezen belül főként a számítógépes bűncselekményekkel) foglalkozó tanulmányok a vizsgálatuk tárgyát képező cselekményt inkább vélik a fehérgalléros bűnözés részének, semmint a szervezett bűnözés holdudvarába tartozónak, még ha erre bizonyos jelek utalnak is. A magányos elkövető doktrínája még tartja magát.

másfelől azonban Kanada azon országok közé tartozik, melyeket a szervezett bűnözés egyfajta „migrációja” az utóbbi években igen erősen érint.

Végül, de nem utolsó sorban: egy mindenféle szempontból igen fejlett állam bűnözési rátáinak elemzése talán nem tanulság nélküli a kevésbé fejlett nemzetek számára. Mindenesetre az alábbi táblázat tanulságos adatokkal szolgálhat az elérhető profit nagysága szempontjából (is).

Biztosítási csalás	1996	1 - 2.5 milliárd \$
Hitelkártya-csalás	1997	127 millió \$
Tőzsdei csalás	1997	> 3 milliárd \$
Televíziós és telefonos vásárlások körében elkövetett csalás	1997	4 milliárd \$
Üzemanyagokkal kapcsolatos csalás	1996	55 millió \$
Mobiltelefon-szolgáltatással kapcsolatos csalás	1995	650 millió \$

1. sz. táblázat: A gazdasági bűnözés kiemelt területeinek egyes éves elkövetési értéke Kanadában (Forrás: The Organized Crime Impact – Highlights. [Http://www.sgc.gc.ca](http://www.sgc.gc.ca))⁵⁴

A forrásként felhasznált tanulmány készítői felhívják a figyelmet arra, hogy a vizsgált cselekmények köréből ezúttal kimaradtak a társadalombiztosítási rendszerhez kapcsolódó csalások,

⁵⁴ A tárgyalt bűncselekmény-típusokkal nagyfokú átfedést mutatnak más szerzők is, amikor a szervezett gazdasági bűnözés területét próbálják behatárolni: „A szervezett gazdasági bűnözéshez sorolhatók a következők: az illegális behozatal, a befektetések irreális rendelkezésre bocsátása, a tőkebefektetési csalások igen nyereséges változatai, a termékekkel való kalózkodás, és végül a készpénz nélküli forgalommal kapcsolatos kriminalitás. További területet képvisel a biztosítási csalás, valamint a hivatali megvesztegetés, annak minden kibatásával.” Anita Trinkfass: Szervezett bűnözés. Rendészeti Szemle, 1993/6., 101. o.

illetőleg az állami bevételek közvetlen csorbításában komoly szerephez jutó adócsalások. Az adatok egy-egy bűncselekmény viszonylatában csupán egyes évek „terméseit” jelzik, az aggregált összeg azonban még töredékes mivoltában is 9-10 milliárd dollárt tesz ki egy mindössze három éves intervallumon belül.

Elmondható továbbá, hogy meglepően csekély az üzemanyaggal való visszaélések által okozott károk aránya (55 millió dollár), s ez élesen szembenáll a kilencvenes évek hazai tapasztalataival. Nyilvánvalóan nem lehet párhuzamot vonni a két jelenség között, hiszen az itthoni állapotok jórészt az átmenet éveinek gazdasági és egyéb szabályozásbeli bizonytalanságainak tudhatók be, míg a másik oldalon ez a kriminogén tényező sokkal gyengébben jelentkezik. Az azonban világos, hogy a gazdasági bűnözés, és főként az intellektuális eredetű gazdasági bűnözés kordában tartása nem végezhető el a joghézagok pusztá „betömködésével”, tekintve, hogy mindig meglesznek azok a területek, ahol különböző tényezők hatására képes lesz felszínre törni. Az így kialakuló fejlődés íve a reakció-ellenreakció törvényszerűségei alapján mindenképpen az egyre kifinomultabb, bonyolultabb elkövetési magatartások irányába mutat. Mint arra egy korábban már idézett hazai szerző rámutat: *„A bűnözés a jövőben is alkalmazkodni fog a gazdaság rendszeréhez, és lépéselőnye is – természetéből fakadóan – megmarad. Számolni kell azonban további veszéllyel; nevezetesen, amikor a tényleges gazdasági hatalommal rendelkező személyek kezdenek olyan akciókba, amely majd egy magasabb szintű intellektuális bűnözést indukál. Erre is van bőven példa mind a nyugat-európai államokban, mind más kevésbé fejlett régiókban. Hazánkban a bűnözésnek ez a formája még nem tapasztalható. Ugyanakkor veszélye nem tagadható.”*⁵⁵

⁵⁵ Diczig, i. m. 88. o.

Úgy gondolom, e sorok papírra vetése óta (1995.) azért a pusztá fenyegetettség túl a realitások szintjén is megjelenőben van az a bizonyos magasabb szintű bűnözés, eklatáns példaként hozható akár a fejezet elején leírt, akár tucatnyi más eset.

Visszatérve a táblázathoz, a gazdasági bűnözési formákban kialakuló „fejlődés” véleményem szerint markánsan megmutatkozik: a legnagyobb fokú tervezést és intellektuális tőkét igénylő bűncselekmények 4-4.5 milliárd dolláros eredményükkel mindenképp uralják a terepet (biztosítási csalás, tőzsdei csalás). További két lényeges momentum körvonalazása szükséges még: az első sértettek körére vonatkozik, a másik pedig a szervezett bűnözés fogalmi koncepciójára nézve hordoz igen fontos következtetéseket.

Ami az előbbit illeti, elmondható, hogy a korábbi hiedelmekkel ellentétben bizonyos elkövetői csoportok igen céltudatosak az áldozat kiválasztását illetően, s nem csupán „kapzsi üzletemberek” és „arc nélküli vállalatok”⁵⁶ válnak gazdasági bűncselekmények áldozataivá, hanem – mint például a telefonos megrendelés útján történő vásárlások kapcsán ez nyilvánvalóvá vált – a védekezésre kevésbé képes társadalmi csoportok is, mint amilyenek az idősek. Másrészt viszont mindinkább előtérbe kerülnek az ilyen bűncselekmények által makrogazdasági szinten előidézett, illetőleg a pusztán gazdasági dimenziókon túlmutató káros hatások.⁵⁷ Érdekes módon nem csupán a sértetti oldalon alakulhat ki deperszonalizáció (mint azt néhány sorral fentebb láthattuk), hanem az elkövetőkkel kapcsolatban is. Az eredmény azonban hasonló lesz: az állampolgárok érzelmi-pszichikai reakciója a bűncselekmény tetteseivel kapcsolatban sokkal kevésbé éles, mint ha más jellegű bűnesettel találkoztak volna. Végző soron mindez azt jelenti, hogy a közvélemény a legtöbb esetben sokkal inkább elnéző az ilyen cselekmények elkövetőivel szemben, párhuzamosan azzal,

⁵⁶ The Organized Crime Impacts Study – Highlights.

⁵⁷ Pusztai, i. m. 187. o., The Organized Crime Impact Study - Highlights, Adler-Mueller-Laufer i. m. 421. és köv. o.

hogy egyének csak igen ritkán és igen áttételesen érzik saját bőrükön a bekövetkezett kár viselésének terhét.⁵⁸

A másik sarkalatos pont, amiről említést kell tenni, nem más, mint a szervezett bűnözés fogalomkörének egy olyan, eltérő jellegű megközelítése, melynek történeti dimenziói az előző fejezetben már bemutatásra kerültek. Nézzük, hogy az idézett tanulmány ezzel kapcsolatosan mit rögzít: „*A jelentős gazdasági bűncselekmények nagyobb részét a nem hagyományos szervezett bűnözői csoportok követik el, mint amilyen az orosz maffia, vagy akár kettő illetve több korrupciós üzletemberből álló csoport, akiknek tipikusan semmiféle kapcsolatuk nincsen a hagyományos bűnszervezetekkel.*”⁵⁹

Mindez jelez egy olyan fogalmi koncepcióváltást, melynek középpontjában immár nem az elkövetők (illetve azok etnikai és egyéb viszonyai, jellegzetességei), és nem is az elkövetett bűncselekmények állnak, hanem csak és kizárólag a módszer/eljárás/egyéb definiálható motivációk válnak relevánssá, amelyek egyfajta kontinuitást kölcsönöznek a térben és időben elkülönülő bűncselekményeknek, egy képzeletbeli láncrea fűzve őket.⁶⁰ A legfőbb tanulság – véleményem szerint – nem más, mint hogy a szervezett bűnözés fogalma nem kötődik többé meghatározott csoportokhoz, így többé nem beszélhetünk kínai szervezett bűnözésről, orosz szervezett bűnözésről, stb. a kifejezésnek abban az értelmében, hogy az adott területen fellelhető összes bűnszervezeti tevékenységet értjük alatta. Hiszen nem ez az elméleti csoportok kialakításának alapja. Az idézett sorok alapján egy másik probléma is kirajzolódik, melyet ehelyütt csak röviden vázolnék fel: a „néhány korrupciós üzletemberből” álló csoport szervezett bűnözés kö-

⁵⁸ Lsd.: Garam, i. m. 76. o., Szócs László: Hullámzó kép – A magyarországi gazdasági bűnözés dinamikája. Börtönügyi Szemle, 2000/1., 1-2. o.

⁵⁹ The Organized Crime Impact Study – Highlights.

⁶⁰ A téma kapcsán lsd. még: Beare-Naylor: Major Issues Relating Organized Crime: within the Context of Economic Relationships. <http://www.yorku.ca/nathanson>

rébe vonása anélkül, hogy a büntetőjogi definíciókban szokásos módon kritériumokat állítanánk fel időbeli folyamatosságra, haszonszerzési célra, stb. utalással, rendkívül képlékennyé teszi a fogalmat. Véleményem szerint amennyiben a hivatásszerűség fogalmát állítjuk a középpontba, nos nem feltétlenül abszolút védhetetlen módon, erre azonban történt már utalás egy korábbi gondolatmenetben. E fejezet keretei között mindenképp szólni kell a már említett informatikai bűncselekményekről, hiszen egyrészt egyre nagyobb részt hasítanak ki a profitszerző gazdasági bűnözés által elért „eredményekből”, másrészt pedig olyan speciális veszélyeket hordoznak, melyek számbeli és károkozásbeli számszerű arányukat meghaladó fontosságúvá predesztinálják az ellenük történő fellépést.

Általános vélemény, hogy a számítógépes bűnözés forradalmasíthatja a bűnelkövetést. Részben azért, mert bizonyos szempontból eltünteteti a bűnelkövetés sok, eddig meglévő fizikai korlátozó tényezőjét, részben pedig azért, mert az információtechnológia fejlődési trendjei úgy tűnik, kitérítik a potenciális áldozatok körét.⁶¹ Ez pedig nyilvánvalóan bővíti az elkövetők táborát is, újabb és újabb társadalmi csoportokat kriminalizálva. A harmadik, szintén nem elhanyagolható ok, hogy a bűnüldöző szervekről, de a társadalom döntő többségéről is bizton kijelenthető, nincs felkészülve a rohamosan fejlődő, egyre bonyolultabb, speciálisabb ismereteket követelő elkövetési technikák elleni védekezésre.

Igen jelentős változást jelent mindez a gazdasági bűnözés fogalma által lefedett területen is, annál a nyilvánvaló oknál fogva,

⁶¹ Ezt jól szemlélteti a Magyarországon néhány év alatt az elektronikus banki szolgáltatásokkal kapcsolatban lezajlott változás is. A bankkártyaforgalmat bonylító ATM-, és POS-terminálok száma a nulláról ezres, tízezres nagyságrendig szökött fel, az éves pénzforgalmuk kb. 500 milliárd Ft. Kunos Imre: A számítógépes bűnözés. ORFK Elemző és Koordinációs Igazgatóság, 2000. <http://www.b-m.hu>

hogy a bűncselekmények végrehajtását az esetek túlnyomó többségében az anyagi haszonszerzés motiválja. Letűnni látszik tehát a „kivagyiságból” klaviatúrát ragadó hackerek korszaka, s mindinkább előtérbe kerülnek a szervezeten, óriási profit mellett dolgozó hivatásos bűnözők. S nem csak arról van szó, hogy „a szervezett bűnözők is fantáziát látnak a könnyű pénzszerzés eme formájában”,⁶² hanem „a kilencvenes évek második felében a szervezett bűnözésen belül kialakultak az „intellektuális bűnelkövető” csoportok. Megállapítható, hogy e bűncselekmények - így a pénz- és értékpapír-hamisítás, telefonkártyák-hamisítás, számítógépes csalások, hívásgenerálások, műkincs-csempészet - elkövetői elsősorban magasan képzett fiatal személyekből állnak, akik 2-3 fős csoportokban, a konspirációs szabályok messzemenő betartása mellett tevékenykednek.”⁶³

Az informatikai bűncselekmények által okozott károk tekintetében azt lehet mondani, hogy az össz-bűnözéshez, a gazdasági bűnözés egészéhez viszonyítva még nem túl jelentős, ám a terjedés dinamizmusa mindenképp nagyfokú fenyegetést hordoz, ráadásul a látencia igen magas. Az FBI egy, a nyolcvanas évek elején készített felmérése szerint a fizikailag létrejött fegyveres bankrablások átlagos elkövetési értéke mintegy tízezer dollár volt, míg a számítógép útján kivitelezetteké egymillió.⁶⁴ A Brit Bankszövetség az éves viszonylatban a számítógépes csalásokkal okozott kárt kb. 8 milliárd dollárra becsüli.⁶⁵ Ám nem szükséges ennyire messzire mennünk, ha a változás ugrásszerűségét szeretnénk adatokkal alátámasztani. Magyarországon az egységes rendőrségi-ügyészségi-bírószági statisztika adatai szerint 1995-ben mindössze kilenc esetben fordult elő számítógépes csalás büntette. Ez a szám 1999-re 304-re nőtt, úgy

⁶² Bár kétségtől ez is lényeges elem, hiszen pl. a hírhedt Citibank-ügy esetében is a megrendelők bűnszervezetek voltak. Forrás: Nagy Zoltán András: Informatikai bűncselekmények. Magyar Tudomány, 2001/8.

⁶³ Kunos, i. m.

⁶⁴ Nagy Zoltán András, i. m.

⁶⁵ Adler-Mueller-Laufer, i. m. 402. o.

hogy közben 1998-ban 419 ilyen cselekményt regisztráltak. E körben érdekes adat, hogy az 1995-ben ismertté vált bűncselekmények között nem akadt olyan, amelyet különösen nagy kárt⁶⁶ okozva követtek volna el, 1999-ben már tizenöt ilyen eset fordult elő.⁶⁷

Az informatikai bűncselekmények körét illetően elmondható, hogy az elkövetési magatartások rendkívül sokfélék, ennek megfelelően változatos képet mutatnak az alkalmazott büntetőjogi tényállások is. Alapvetően két nagy csoportba sorolhatók: az egyik esetében az elkövetés tárgya a számítógép, a másikonál az eszköze. Ez utóbbi meglehetősen kitágítja a szóba jöhető deliktumok körét, hiszen így ide tartozhatnak pl. az Interneten elkövetett pedofil cselekmények is. A magatartások kimerítő felsorolása és jellemzése meghaladja e dolgozat kereteit, így csupán a legjellemzőbbek, egyúttal a gazdasághoz legközvetlenebbül kapcsolódók következzenek.

A pénz- és értékpapír-hamisítás egyelőre nem tartozik a „slágercselekmények” közé, ám a szervezett csoportok számára elérhető közelségbe kerülhet munka-, és időigényessége, a szükséges befektetés nagysága ellenére is. Kétségtelenül azonban igen nagy társadalomra veszélyességet hordoz, és módszereinek tökéletesebbé válása előidézheti szélesebb körben elterjedését.⁶⁸ Az értékpapírokkal való manipulációk gyakoribbá válását ösztönözheti a mind jobban preferált dematerializáció.

Átfogó, összetett bűncselekményt jelöl a számítógépes csalás tényállása, az elkövetési magatartások sokrétűsége jellemzi. Alapve-

⁶⁶ Ez a 2000. március 1-ig hatályban lévő rendelkezések szerinti kategória, az ötvenmillió Ft feletti elkövetési értékekre értendő.

⁶⁷ Nagy Zoltán András, i. m.

⁶⁸ Miként azt Tóth Mihály is megállapítja: „Figyelemre méltó, hogy a pénzhamisítás nálunk korábban fehérről volt számított, e tettek azonban ma már nem az ügyes kezű és szorgalmas mesterembereket, hanem az akár alacsony szintű számítástechnikai ismeretekkel rendelkező felhasználókat csábítják a bűn útjára. Nem csoda tehát, hogy az ismertté vált pénzhamisítások száma alig pár év alatt néhány tucatról több ezerre nőtt.” Tóth Mihály: A piaccgazdaság büntetőjogi védelme. Belügyi Szemle 2000/9., 51. o.

tően háromfajta cselekményt foglal magába: egyfelől jogosulatlan műveletekkel való haszonszerzést, másodsor távbeszélő-szolgáltatás hamis igénybevételét, végül pedig: rendszerek normális üzemének megzavarását, illetve adatok jogosulatlan megszerzését. Az elektronikus adathordozók megnövekedett jelentősége folytán utóbbi egyre komolyabb problémát jelenthet, gazdasági vetületei igen széleskörűek; kezdve a klasszikus ipari kémkedéstől eljuthatunk egészen a banki és egyéb rendszerek adatainak felhasználásáig.

A *bankkártyákkal való visszaélésnek* több formája is ismert. Ez a bűncselekménytípus csupán néhány éve jelent meg Magyarországon a pénzkímélő fizetési eszközök terjedésével párhuzamosan. Erre vonatkozóan jellemző adatként említhető, hogy mindössze néhány év leforgása alatt évi kb. 70 millióra növekedett a kártyás banki műveletek száma.⁶⁹ Nem véletlen, hogy ezt kiaknázandó 1997-98-tól kezdve bűnszervezetek alakultak ilyen jellegű bűncselekmények elkövetésére, terjedése, illetve az okozott károk nagysága növekedni látszik.

A *szerzői és szomszédos jogok megsértése*, más néven a szoftverkalózkodás aránya az Internet terjedésével rohamosan nő, s manapság már nem csupán a szoftverek, hanem hangfelvételek, képi anyagok illegális terjesztésére is kiterjed.⁷⁰

⁶⁹ Kunos, i. m.

⁷⁰ Kunos, i. m.

A szervezett bűnözés fejlődése és gazdasági bűnözéssel kimutatható kapcsolatai Magyarországon - általában

A hazai szervezett bűnözés kialakulását, történetét vizsgáló tanulmányok szinte kivétel nélkül a huszadik század hetvenes éveire datálják a magyarországi bűnszervezetek csíráinak kialakulását. „*A bűncselekmények elkövetői természetesen a korábbi időszakokban is felismerték a társas elkövetés, szövetekezés előnyeit, de akár a középkorban, akár a későbbi évszázadokban Magyarországon is kialakult bűnbandák alapvetően különböztek napjaink bűnszervezeteitől.*”⁷¹ Érdekes módon ezen időszak a Kádár-rezsim regnálásának virágkorára esett, arra a korszakra, amikor is elméleti munkák egész sora szólt a szocializmus eredendően bűnözést korlátozó-kizáró mivoltáról, a szervezett bűnözés jelenségéről pedig egyáltalán nem esett, nem eshetett szó, pláne nem az akkori viszonyokkal összefüggésbe hozva.

Az 1968-as Új Gazdasági Mechanizmus volt sokak szerint az első nagyobb rés a szigorú tervutasításos gazdasági rendszeren, s következményeit tekintve mindenképp leszögezhető, hogy az akkori társadalmi viszonyokra is jelentős kihatással volt. Ennek eredményeképpen, a kapitalista elem megjelenésével párhuzamosan, a hetvenes évek elején viszonylagos jólét köszöntött be az országban, melynek legfőbb fokmérőjeként megemlíthető a lakossági kereseti viszonyok javulása, ezzel párhuzamosan a kiskereskedelmi forgalom bővülése, a háztartások különféle fogyasztási cikkekkel való egyre jobb ellátottsága.⁷² Mindezek a tényezők nagyban hozzájárultak az addig évtizedeken keresztül gyakorlatilag stagnáló bűnözési statisztikák mozgásba lendüléséhez.

⁷¹ Katona, i. m. 5. o.

⁷² Katona, i. m. 6. o.

Az ismertté vált bűncselekmények számának lassú emelkedése mellett megjelentek a különböző bűnbándák, a tulajdonképpeni szervezett bűnözés előfutárai, melyek az adott társadalmi-gazdasági körülményekhez való alkalmazkodásuk következményeként elsősorban vagyon elleni bűncselekmények elkövetésére jöttek létre, ezen belül is elsődleges szerepük a lopásoknak, betöréses lopásoknak volt.⁷³ Habár jórészt vagyon elleni bűncselekmények elkövetésével, de már a nyolcvanas évek elejétől megfigyelhető bizonyos kezdetleges integráció a legális gazdaságba. A saját tőkével rendelkező bűnözők ugyanis részt vettek a különböző vendéglátó-ipari egységek üzemeltetési jogának megszerzésében, sok esetben aztán a szerződéses üzemeltetés keretében lopásokat, csalásokat, sikkasztásokat követve el.⁷⁴ Mindazonáltal a tárgyalt időszakban a bünszervezetek tevékenysége jórészt lokális jellegű maradt, kihatásuk nem volt jelentős, céljaik között első helyen a személyes szükségletek kielégítése állt. Ezt a korszakot a szakirodalom előszeretettel nevezi az illegális értelemben vett „eredeti tőkefelhalmozás” időszakának, noha mint az előbb már láthattuk, nem ez volt a fő cél (már csak az anyagi javak felhasználhatóságának korlátozott mivolta miatt sem), ám a rentabilitás magas fokának köszönhetően járulékos elemként mindenképpen jelen lehetett ez a tényező is, jelentős szerephez jutva a rendszerváltás korszakának robbanásszerű bűnözésbeli átalakulásában is.⁷⁵ A

⁷³Kereszty Béla: Gazdasági bűnözés, feketegazdaság és a pénzmosás. Tokaji Géza Emlékkönyv, Szeged, 1996.

⁷⁴Katona, i. m. 16-17. o.

⁷⁵„Nézetem szerint tehát alapvetően a már említett tényezőkre visszavezethetően az átmenet szükségesszerű velejárójának, a modernizáció árának tekinthetjük a bűnözés 1989 utáni radikális emelkedését és átstrukturálódását. Hozzá kell tenni ehhez, hogy Magyarországon a bűnözés növekedése nem a rendszerváltást követően, hanem a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején kezdődött. Ez a növekedés pedig annak a részleges modernizációnak a negatív kísérvéjensége, amely még a hatvanas évek végén kezdődött hazánkban.” Lévay Miklós: Társadalmi-gazdasági változások és a bűnözés. Jogtudományi Közlöny, 2000/9., 323. o.

vagyon elleni bűncselekmények dominanciája már a nyolcvanas évek végén rendkívül erős volt, mind az össz-bűnözésben, mind a szervezeten elkövetett cselekmények viszonylatában. Ezt példázandó az 1988-as adatokat figyelembe véve azt láthatjuk, hogy az ismertté vált bűncselekmények száma ebben az évben 185 344, ebből vagyon elleni bűncselekmény: 122 963.

Az ERÜBS-statisztika⁷⁶ adatai 1988 elejétől kezdve nyilván tartják a „szervezeten elkövetett bűncselekmény” kategóriáját is, s még ha az adott korszakban a gyakorlati alkalmazás esetlegességéből adódó fogalmi bizonytalanságotól el is tekintünk, mindenképp rendelkezésre állnak bizonyos tájékoztató jellegű adatok. Ezek a következők: az adott évben 3430 ilyen jellegű cselekményt regisztráltak a hatóságok, ez az ismert elkövetőjű bűncselekményekhez (számuk: 116 993) viszonyítva 2,9 százalékos arányt jelent. A szervezeten elkövetett bűncselekmények körében a vagyon elleni deliktumok aránya az átlagtól (66 %) jelentősen magasabb arányt képvisel, mintegy 82 %-t.⁷⁷

A hazai szervezett bűnözés alakulásában kétségtelenül igen jelentős fordulatot hozott a nyolcvanas évek vége, kilencvenes évek eleje. A szinte unalomig ismételt gazdasági-társadalmi átalakulásbeli kriminogén tényezők ecsetelése helyett – véleményem szerint – arra érdemes felhívni a figyelmet, hogy az évtizedekig lefojtott állapotban lévő magánszektor, illetőleg a legális piac mozgása lendületbe hozta az illegális eredetű forrásokat is. A folyamat mozgatórugója a következő: „Azáltal, hogy a magánvállalkozás legális formái a szakmányértékesítést és a szakmánybiztosítást megkönnyítet-

⁷⁶ Megjegyzendő, hogy egészen 1997-ig a büntetőjogi alapok hiánya miatt a szervezett bűnözés statisztikai nyomon követése csupán a bünszövetségek, illetve az ERÜBS (az 1965-től bevezetett Egységes Rendőrségi-Ügyészeti-Bírószáki Statisztika) fenti kategóriája alapján volt lehetséges.

⁷⁷ Dávid Gábor: Társas bűnelkövetés, bünszövetség, szervezett bűnözés. Belügyi Szemle, 1989/9., 19-20. o.

ték, jelentős mennyiségű, korábban deponált, lefagyasztott bűnös pénz vált mobilizálhatóvá.⁷⁸ Másrészt jellemző a külföldi kalandtőke megjelenése, amely jórészt nyugati bűnszervezetek helyet kereső illegális eredetű jövedelme volt, s amely a hazai bűnszervezetek részére bizonyos fokú tőkeinjekciót jelentett, emellett azonban jelentős szereppel bírt a privatizáció során értékesítésre kerülő állami vagyon egy részének megszerzésében, ezáltal az első igen jelentős összekötő kapcsot létrehozva a legális és az illegális szféra között. Kissé paradox helyzet, hogy amíg a külföldi szakirodalom egy része a szervezett bűnözés közép-kelet európai régióban végzett tevékenységi területeit vizsgálva arra az eredményre jut, hogy Magyarországon a profilt leginkább meghatározó bűncselekmények közé tartoznak a privatizációval kapcsolatban elkövetett visszaélések⁷⁹, addig – igaz, 1992-es adat szerint – „az ORFK vizsgálati osztályán konkrétan az átalakulás, illetve a privatizáció során, az azal szoros összefüggésben elkövetett, vádemelési javaslattal befejezett ügy nem ismert.”⁸⁰

Mindenesetre a kilencvenes évek elejétől a bűnözés radikális átalakulására került sor mind mennyiségi, mind minőségi szempontból. Az a felismerés azonban, ami még a privatizáció kapcsán sem vált nyilvánvalóvá, nevezetesen, hogy a szervezett bűnözés rövid időn belül képessé vált meghatározó gazdasági pozíciók kiépítésére, egészen az évtized közepéig váratott magára, vagy legalábbis nem mondatott ki. A bűnszervezeti tevékenység, a feketegazdaság, és a gazdasági bűnözés azonos kontextusba helyezéséhez jelentős lendületet adott az olajbűncselekmények nyilvánosságra kerülése. E meghatározó jelentőségű bűncselekménycsoport létével bizonyította be azokat az összefüggéseket, melyeket

⁷⁸ Dános Valér: A szervezett bűnözés kialakulásának néhány etiológiai kérdése. *Belügyi Szemle*, 1990/11., 29. o.

⁷⁹ Irk Ferenc, i. m. (1998)

⁸⁰ Németh László: A privatizáció és a bűnözés. *Rendészeti Szemle*, 1992/1., 53. o.

az elméletben már néhányan meggyökerezettek. Az 1990. és 1995. közötti időszakban a szervezett bűnözés meghatározó területei a már említett ásványolaj-forgalmazásbeli érdekeltségek, a szervezett gépjárműlopások, valamint az kialakuló erőszakipar voltak, természetesen a szokásosan legkiterjedtebb üzletág, a kábítószer-ereskedelem mellett.⁸¹ Az évtized közepére azonban megkezdődött a bűnszervezetek hagyományos, ökonómiai indíttatású behatolása a legális szféra keretei közé, s ez a gazdasági bűnözés egy bizonyos szegmensének kényszerű átertelmzését idézte elő. „Egyre gyakrabban tapasztalható az elkövetői kör oldaláról a teruszterűség, a többszintű munkamegosztáson alapuló szervezettség, a jelentős anyagi, technikai, jogi és más szakértői háttér megléte, a tudatos konspiráció, s az a törekvés, hogy hosszabb távon kamatoztatható pozíciókat szerezzenek a gazdasági döntéseket hozó, az ellenőrzési, illetve hatósági jogköröket gyakorló államigazgatási szervezetekben.”⁸² Mindez kétirányú ösztönző erő eredőjeként alakul ki: egyfelől a bűnszervezetek profitszerzés terén elért eredményei egyre inkább feszegetik az illegalitás kereteit, s utat keresnek a törvényes gazdasági szereplők irányába, valamint ennek kapcsán egyre inkább felmerül a bűnös úton szerzett jövedelem nagyobb mennyiségben történő tisztára mosásának szükségessége.⁸³ Másrészt azonban kialakul a bűnszervezetek, valamint a gazdasági bűnözés között egy újabb összekötő szál is, ez pedig nem más, mint annak felismerése, hogy a jelentős haszonnal kecsegtető gazdasági bűncselekmények profitszerzésre is felhasználhatóak. Ennek legkorábbi példái az olajbűncselekmények során kialakult különféle gazdálkodással összefüggő, illetve tisztán gazdasági bűncselekmények. A gazdasági, illetve szervezett bűnözés elkövetői körének összefonódására utaló jelek már az évtized közepén felbukkantak.⁸⁴

⁸¹ Ami azonban csak később bontakozott ki teljesen. Katona i. m. 25. o.

⁸² Kacziba, i. m. 3. o.

⁸³ Egyes források szerint „FÁK-országokban működő bűnszervezetek milliárdos nagyságrendben folytatnak magyar bankokban pénzmosást.” Katona, i. m. 85. o.

⁸⁴ Lsd. 13. sz. jegyzetpont

További – közvetett – kapcsolódási pontként határozható meg a szervezett bűnözői kör részéről az a törekvés, hogy a félig vagy teljesen illegális gazdasági szervezeteket befolyása alá vonja, tehát azok „vámszedőiként” jelenjék meg.⁸⁵

A kilencvenes évek második felében, úgyszintén az ezredfordulón megfigyelhető helyzetkép a következő főbb irányvonalakat tartalmazza: egyrészt a kialakulóban lévő jogi alapok ellenére még mindig viszonylagosan kevés az elemzésre alkalmas információ. A bűnszervezeteknek nyugati példákon korábban megmutatózó fejlődése, illetőleg irányultsága immár kézzelfogható tények, ügyek formájában jelentkezik Magyarországon is, gondolhatunk ehelyütt akár a közelmúltban kirobbant „székesfehérvári maffiaügyre”, vagy a politikai elit korrumpálására tett erőfeszítéseknek a hétköznapi emberekhez is el-eljutó hírmorzsáira. A tendenciákat, tehát a bűnszervezetek tevékenységének jövőbeni paramétereit „*döntően befolyásolják a korábban már megszerzett anyagi és pénzügyi erőforrások.*”⁸⁶ Ennek alapján továbbra is elsődleges cél marad a továbbhasznosítás, illetőleg ennek keretében a bűnöző ciklus újratermelődésének finanszírozása új bűnszervezetek alapításával, vagy a meglévők által folytatott tevékenység támogatásával, vagy hazai és/vagy külföldi befektetések kieszközölése, a legális pozíciókat kiépítendő. Végezetül meg kell jegyezni, hogy egyre valószínűbbnek tűnik a kilencvenes évek második felétől a harmadik, a felső bűnszervezeti szint kiépülése, igen súlyos következményekkel terhelve a magyar társadalmat.⁸⁷

⁸⁵ Kacziba, i. m. 13. o., vagy: „... a szervezett bűnözés a feketegazdaság legjövendelműzebb ágainak ellenőrzésére törekszik.” Vidus, i. m. 16. o.

⁸⁶ Katona, i. m. 73. o.

⁸⁷ Dános, i. m. (1998) 217. o.

Bibliográfia

- Bardócz Csaba: Pénzmosási Technikák. Belügyi Szemle 1997/3.
- Beare, Margaret: Structures, Strategies and Tactics of Transnational Criminal Organizations: Critical Issues for Enforcement. Transnational Crime Conference, 2000. márc. 9-10., <http://www.aic.gov.au>
- Boytha György – Papp Mónika: Az Európai Községek létrejötte, intézményrendszere és jogforrásai. Szent István Társulat, Bp., 2001.
- Búzás Huba – Nagy Sándor: A bűnszervezet fogalma. Magyar Jog 1998/4.
- Complex CD-jogtár (2001. dec. 31.), a Btk. magyarázata. KJK-Kerszöv, 2001.
- Crocetta, Alessandro: Notes on European Money Laundering. Euroreporter, 1995. <http://www.alternatives.com/crime>
- Dános Valér: A szervezett bűnözés. In: Gönczöl-Korinek-Lévay: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. Corvina, Bp., 1998.
- Dános Valér: A szervezett bűnözés kialakulásának néhány etiológiai kérdése. Belügyi Szemle, 1990/11.
- Diczig István: A gazdasági bűnözés új jelenségei. Gazdaság és Társadalom, 1995/1.
- Dusik Sándor: A pénzmosás. <http://www.b-m.hu>
- „Félmilliárddal csapolták meg a Baja-tárcát.” Magyar Nemzet, 2001. jan. 30.
- Finszter Géza: A büntetőjog alkalmazásának csapdái. Magyar Tudomány, 2001/8.
- Freda Adler-Gerhard O. W. Mueller-William S. Laufer: Kriminológia. Osiris, Bp., 2000.
- Garam Judit: Nemzetközi összefogás a szervezett és gazdasági bűnözés elleni harcban. Ügyészek Lapja, 1997/4.

Irk, Ferenc: Money-Laundering – Organized Crime: The Hungarian Perspective. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1997. Vol 5. No. 3.

Irk Ferenc: A második nyilvánosság Európa rendszerváltó országaiban: a szervezett bűnözés társadalmi szempontjai. A Szöulban, 1998. augusztus 24-29. között megtartott XII. Kriminológiai Világkongresszuson elhangzott előadás. <http://www.okkri.hu>

Kacziba Antal: A gazdaság, a feketegazdaság, a gazdasági szervezett bűnözés és a korrupció. *Kriminológiai Tanulmányok különszáma*, Bp., 1996.

Katona Géza: *Szervezett bűnözés Magyarországon*. BM Kiadó, Bp., 2000.

Kereszty Béla: Gazdasági bűnözés, feketegazdaság és a pénzmosás. In: Tokaji Géza Emlékkönyv, Szeged, 1996.

Kertész Imre: A szervezett bűnözés terjedelme. *Magyar Tudomány*, 2001/8.

Kránitz Mariann: A fehérgalléros bűnözés. *Főiskolai Figyelő Plusz*, 1995/2.

Kunos Imre: A számítógépes bűnözés. ORFK Elemző és Koordinációs Igazgatóság, 2000. <http://www.b-m.hu/orfk>

Lévay Miklós: Társadalmi-gazdasági változások és bűnözés. *Jogtudományi Közlöny*, 2000/9.

McCLure, Gwen: The Role of Interpol in Fighting Organized Crime. *International Criminal Police Review* No. 481 2000.

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. *Korona*, Bp., 2000.

Nagy Zoltán András: Informatikai bűncselekmények. *Magyar Tudomány*, 2001/8.

Naylor, R. T.: Follow-the-Money Methods in Crime Control Policy. The Nathanson Centre for the Study of Organized Crime and Corruption. <http://www.yorku.ca/nathanson>

Németh László: Privatizáció és bűnözés. *R. Sz.* 1992/1.

Parviz, Saney: In Praise of Organized Crime. *Rutger's Law Journal*, 1985., Vol. 1., No. 3-4.

Pintér István: Az offshore, a szervezett bűnözés és a biztonság. *Belügyi Szemle*, 2000/6.

Póczik Szilveszter: Nemzetközi szervezett bűnözés tegnap és ma. *Kriminológiai Tanulmányok*, Bp., 1997.

Pusztai László: A gazdasági bűnözés. In: Gönczöl-Korinek-Lévay: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina, Bp., 1998.

Szócs László: Hullámzó kép. A magyar gazdasági bűnözés dinamikája. *Börtönügyi Szemle*, 2000/1.

The Organized Crime Impact Study – Highlights. Prepared by Samuel D. Porteous. Public Works and Governmental Services of Canada, 1998. <http://www.sgc.gc.ca>

Trinkfass, Anita: Szervezett bűnözés. *Rendészeti Szemle*, 1992/6.

Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények. *KJK*, Bp., 2000.

Tóth Mihály: A piactudomány büntetőjogi védelme. *Belügyi Szemle*, 2000/9.

„Védelmi pénzt szed az internetes maffia.” *Magyar Nemzet*, 2001. nov. 27.

Vidus Tibor: A Nemzetbiztonsági Hivatal feladatai a feketegazdaság elleni fellépésben. *Ügyészek Lapja*, 1995/5.

Fischera Anett

Az üzemi tanácsok összetétele és választása Németországban

Előszó

2001. július végén lépett életbe Németországban az üzemi tanács új alkotmánya. Az új szabályok jó része az üzemi tanács összetételére és választására vonatkozik, a reform célja mindenekelőtt a tanácsok választásának megkönnyítése volt. A reform meglehetősen heves vitákat váltott ki a sajtóban, a különböző érdekvédelmi szervezetek és szakértők között, s bár az új üzemi alkotmány ma már több mint fél éves, a vita ma is folyik. Ennek egyik oka nyilvánvalóan a természetesen adódó érdekellentétek, de éppúgy felelősek a törvény hiányosságai és bizonytalan megfogalmazásai.

A dolgozat Prof. Dr. Robert Rebhahnhoz, a berlini Humboldt Egyetem professzorához íródott.